

**T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI**

EL SANATLARI TEKNOLOJİSİ

**MOTİF ÇİZİM TEMEL TEKNİKLERİ
211GS0055**

Ankara, 2011

- Bu modül, mesleki ve teknik eğitim okul/kurumlarında uygulanan Çerçeve Öğretim Programlarında yer alan yeterlikleri kazandırmaya yönelik olarak öğrencilere rehberlik etmek amacıyla hazırlanmış bireysel öğrenme materyalidir.
- Millî Eğitim Bakanlığınca ücretsiz olarak verilmiştir.
- **PARA İLE SATILMAZ.**

İÇİNDEKİLER

AÇIKLAMALAR	iii
GİRİŞ	1
ÖĞRENME FAALİYETİ-1	3
1. MOTİFLER(YANIŞLAR)	3
1.1. Motif	3
1.2. Türk Halılarında Motiflerin Başlangıcından Günümüze Kadar Kullanılmış Halleri....	3
1.2.1.Geometrik motifler	4
1.2.2. Bitkisel motifler.....	5
1.2.3. Hayvan Motifleri	7
1.2.4. Karışık Motifler:	8
1.2.5. Sembolik Motifler.....	9
1.3. Desen Teknolojisi	13
1.3.1. Halıcılıkta Desen	14
1.3.2. Desenin Halıda Önemi.....	14
1.4. Altın Kesim.....	14
1.5. Desende Renk Bilgisi.....	14
1.5.1. Renk.....	14
1.6. Rengin Gurupları	15
1.6.1. Ana Renkler	15
1.6.2. Ara Renkler.....	15
1.6.3. Sıcak - Soğuk Renkler	16
1.6.4. Bütünleyici Renkler:.....	16
1.6.5. Karşıt Renkler.....	16
1.6.6. Uygun Renkler.....	17
1.6.7. Uygunsuz Renkler	17
1.6.8. Renk Uyumu (Armoni).....	17
1.6.9. Renk Karşıtlığı (Kontrastı)	17
1.7. Desen Hazırlanmada Kullanılan Kaynaklar.....	18
1.8. Kalitelerine Göre Desenler.....	18
1.8.1. Kare Kaliteli Desenler	18
1.8.2. Dikdörtgen Kaliteli Desenler	18
1.9. Halılarda Kullanılan Desen Tipleri	19
1.9.1.Rapor Desenler	19
1.9.2. Köşegöbek Desenler	20
1.9.3. Serpme Güllü Desenler.....	20
1.9.4. Mihraplı Desenler:	21
1.10. Desen Hazırlama Teknikleri	21
1.11. Desen Çiziminde Dikkat Edilecek Noktalar	21
1.12. Desen Hazırlama Teknikleri Hesaplamalar	21
1.13. Motiflerin Milimetrik Kâğıda Renklendirme.....	27
UYGULAMA FAALİYETİ	34
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	37
ÖĞRENME FAALİYETİ-2	38
2. DESENDE KOMPOZİSYON BİLGİSİ.....	38
2.1. Kompozisyon	38

2.2. Kompozisyon İlkeleri.....	38
2.2.1 Yönler (Yatay, Dikey, Eğik).....	39
2.2.2. Büyüklük ,Küçüklük, Genişlik, Darlık:	39
2.2.3. Tekrar:	39
2.2.4. Aralıklı Tekrar	39
2.2.5. Uygunluk	39
2.2.6 Zıtlık:	40
2.2.7 Koram	40
2.2.8 Egemenlik.....	40
2.2.9 Denge:.....	40
2.2.10 Birlik:.....	40
2.3. Dokumalardan Birebir Kompozisyonunu Oluşturma	40
2.4. Özgün Kompozisyon Oluşturma.....	40
2.5. Fotoğraf Kompozisyonu Desen Kâğıdına Geçirilmesi	41
2.6. Dokumalardan Birebir Kompozisyon Örnekleri	44
2.7. Karışık Motiflerle Kompozisyon Oluşturma	56
UYGULAMA FAALİYETİ	65
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	66
MODÜL DEĞERLENDİRME	67
CEVAP ANAHTARLARI.....	68
KAYNAKÇA	69

AÇIKLAMALAR

KOD	211GS0055
ALAN	El Sanatları Teknolojisi
DAL/MESLEK	El Dokuma/Halı Desinatörlüğü
MODÜLÜN ADI	Motif Çizim Temel Teknikleri
MODÜLÜN TANIMI	Öğrencilere motifler ve motiflerin milimetrik kâğıda dökümü ve bu desenlerden faydalanarak kompozisyon oluşturma bilgi ve becerilerinin verildiği öğrenme materyalidir.
SÜRE	40/32
ÖN KOŞUL	Ön koşul yoktur.
YETERLİLİK	Motif çizim temel tekniklerini uygulamak
MODÜLÜN AMACI	Genel Amaç Bu modül ile; uygun ortam ve araç-gereç hazırlandığında, motif çizim temel tekniklerini çizme işlemini yapabileceksiniz. Amaçlar 1. Motifler ve motif çeşitlerini, çizim tekniklerini milimetrik kâğıda çizebileceksiniz. 2. Kompozisyon oluşturma tekniklerini uygulayabileceksiniz.
EĞİTİM ÖĞRETİM ORTAMLARI VE DONANIMLARI	Ortam: Aydınlık ve temiz ortam Donanım: Görsel basılı kaynaklar, makas, cetvel, kareli kâğıt, boya kalemi, kalem, silgi, guaş boya, samur fırça, ışıklı masa, aydınlatma veya parşömen kâğıdı, bilgisayar ve desen programları vb. malzemeler
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	Modülün içinde yer alan, her faaliyetten sonra verilen ölçme araçları ile kazandığınız bilgileri ölçerek kendi kendinizi değerlendireceksiniz. Öğretmen, modülün sonunda, size ölçme aracı (test, çoktan seçmeli, doğru-yanlış, vb.) kullanarak modül uygulamaları ile kazandığınız bilgi ve becerileri ölçerek değerlendirecektir.

GİRİŞ

Sevgili Öğrenci,

Motifler Çatalhöyük Anadolu da bilinen en eski kentsel yerleşim merkezlerindedir. Çatalhöyük kazıları sonucu bulunmuş olan duvar süsleme örnekleri, günümüzde Anadolu da kullanılanlardan pek farklı değildir. Bu süslemeler halı ve diğer dokuma türlerinin yanı sıra güncel yaşamın her alanında gözlenir.

Motif salt örnek ve süsleme değildir. Motif aynı zamanda bir tanıma tanıtmaya işaret ve semboldür. Araştırmacı çalışmalarında tarih boyunca Anadolu da yaşamış değişik kültürlerin izlerinden yürür. Böylece bilimsel motif araştırması. Salt halı, kilim sınırlarını aşarak gelişir ve bir kültür tarihi biçimine dönüşür. Anadolu insanına dünden bugüne taşıyan aydınlıktır.

Bu modül sonunda, edineceğiniz bilgi ve beceriler ile el sanatları alanında motif çizimleri ve motiflerden kompozisyon oluşturma sizler için çok yararlı olacaktır.

ÖĞRENME FAALİYETİ-1

AMAÇ

Motifleri araştırarak motif ve özelliklerini ve çizim tekniklerini öğreneceksiniz.

ARAŞTIRMA

- Çevrenizde dokuma atölyelerinde motif ve anlamlarını öğrenmeye çalışınız.
- Çevrenizde bulunan motifleri ve desenleri araştırarak anlamlarını karşılaştırınız.
- Elde ettiğiniz bilgileri arkadaşlarınızla paylaşınız.

1. MOTİFLER(YANIŞLAR)

1.1. Motif

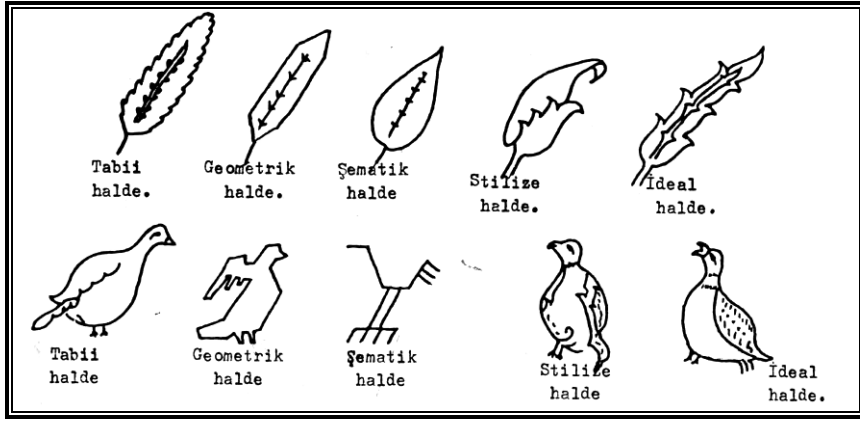
Motifler bir iletişim gereksinimi olarak sembollerden türemiş ve karşılıklı anlaşılma amacına dönüktürler. Kapsamlarında gizem bulundurulur ve büyüler dünyasının ürünleridir. Bu nedenle bunların kullanımı salt süslenme amacına dönük olmayıp, aynı zamanda esrarengiz güçler içerdiklerinden estetikten çok psikolojik anlam baskındır.

Motiflerin sembolleri tarihsel gelişim boyunca Anadolu da korunumu, gelişimi ve günümüzdeki kullanımının nasıl anlaşılması gerektirdiğini göstermiştir.

Bunlar küçük karelerden(benek) başlar, madalyon gibi oldukça büyük şekillere kadar değişkenlik gösterir.

1.2. Türk Halılarında Motiflerin Başlangıcından Günümüze Kadar Kullanılmış Halleri

Motif tüm halı ya da kilim gibi dokumalarda bir süsleme unsurudur. Günümüze kadar Türk halılarında kullanılan motifler, bu işle uğraşan sanatkârlara göre 5 halde bulunurlar:

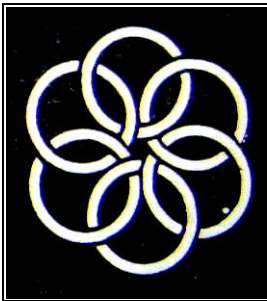

Çizim 1.1

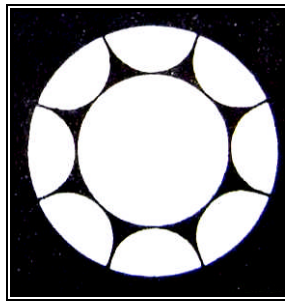
1.2.1. Geometrik Motifler

Bu motifler tek başına kullanıldıkları gibi, diğer motiflerle birlikte kullanılarak kümeler oluştururlar. Bu kümeler büyüklüğüne göre top(rozet) göl(madalyon) ve göbek(iri madalyon) adını alırlar.

- Çizgi(düz, eğri, zig-zaklı)
- Nokta
- Üçgen
- Dikdörtgen
- Kare
- Eşkenar dörtgen(baklava)
- Altıgen
- Sekizgen
- Yıldız

Çizim 1.2.

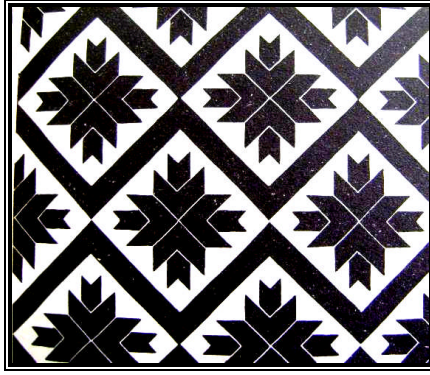

Çizim 1.3

Çizim 1.4.

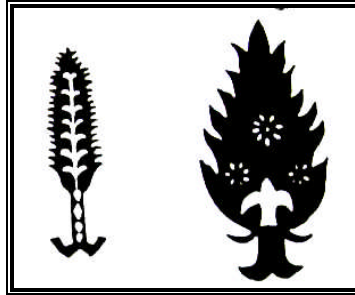
Geometrik motif çizimi

Çizim 1.5: Geometrik motif çizimi

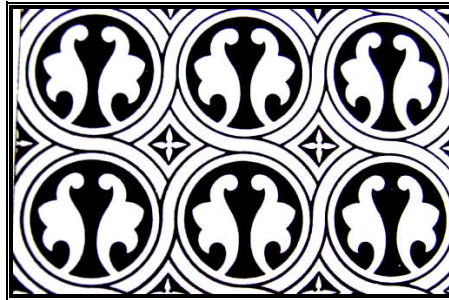
1.2.2. Bitkisel Motifler

- **Ağaç Motifleri:** Selvi, Salkım söğüt, Palmiye, Hayat ağacı. Selvi ve simgesel tarzdaki hayat ağacı, edebi hayat ve ölümden sonra dirilmeyi, öbür dünyadaki hayatı temsil eder.

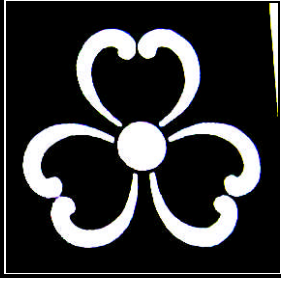
Çizim 1.6: Ağaç motifleri

- **Yaprak Motifleri:** (Düz, oyuntulu, kıvrımlı)genel olarak asma yaprağı, çınar yaprağı ve sarmaşık yaprağı

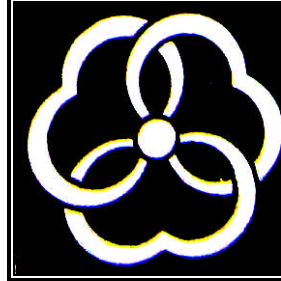

Çizim 1.7: Yaprak motifi

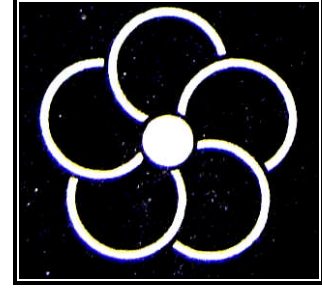
- **Çiçek Motifleri:** (Simgesel veya gerçek görüntülü)Lale, karanfil, gül, zambak, sümbül, hatta gülü(hatayı)değişik büyüklükteki çiçekler, toplu çiçekler, çiçek sütunları, çiçek kordonlarından oluşur.

Çizim 1.8

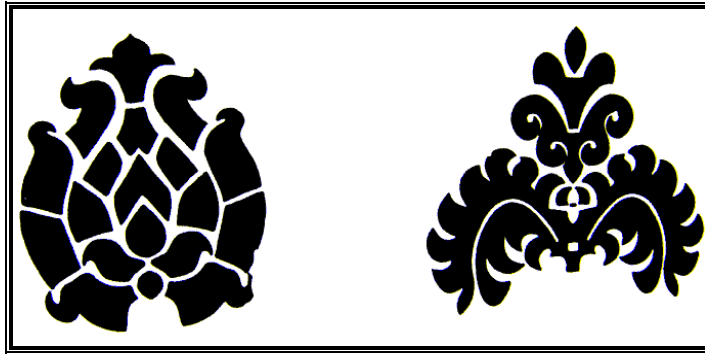
Çizim 1.9

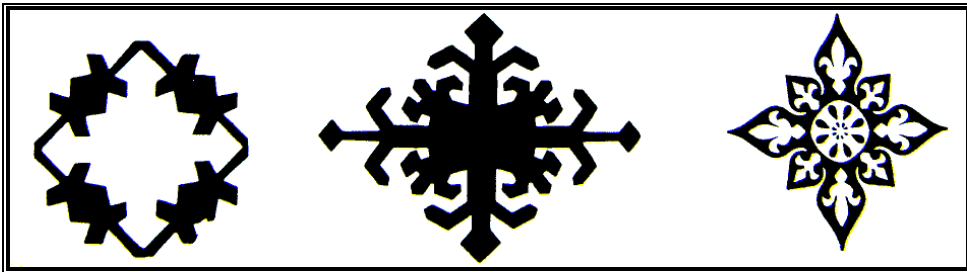
Çizim 1.10.

Çiçek motifleri

- **Meyve Motifleri:** Nar, elma, üzüm, kiraz, v.b. Bunlar daha çok bordürlerde yer alırlar.

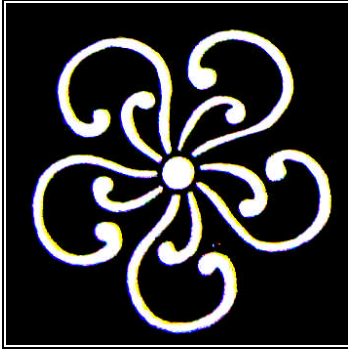

Çizim 1.11: Meyve motifleri

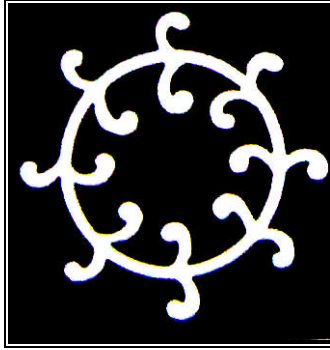

Çizim 1.12: Dal motifler

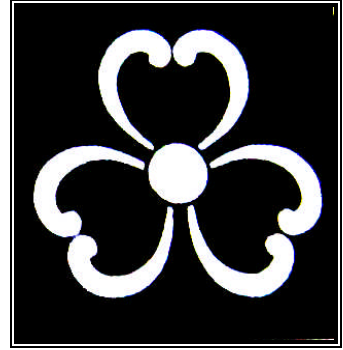
- **Sap Motifleri:** Çiçekleri ve yaprakları dallara veya birbirine bağlayan motiflerdir.

Çizim 1.13

Çizim 1.14

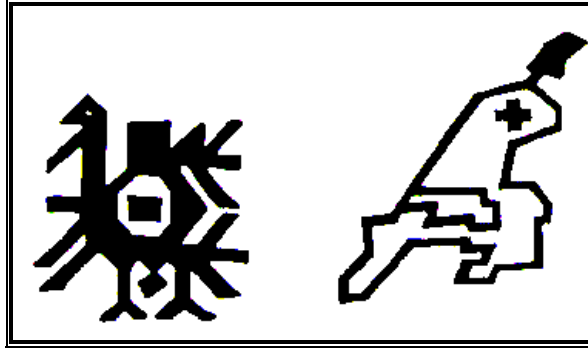

Çizim 1.15.

Sap Motifler

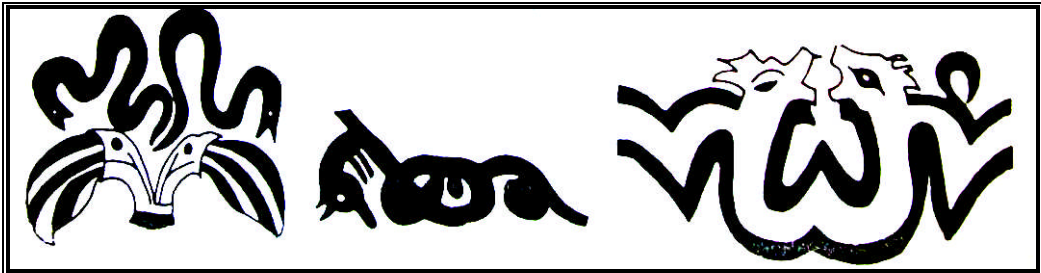
1.2.3. Hayvan Motifleri

- **Kuşlar;** güç ve iktidarı temsil eden kartal, güzelliği temsil eden tavus, güvercin ve cinsi belirgin olmayan daha başka kuş motifleri bulunmaktadır.

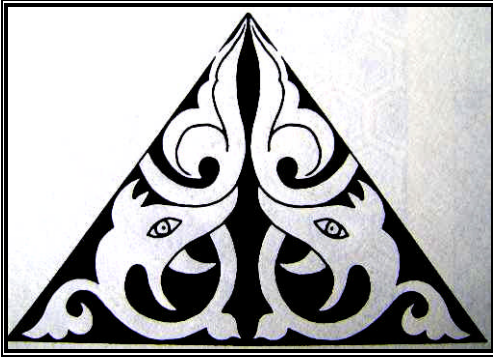

Çizim 1.16: Hayvan motifler

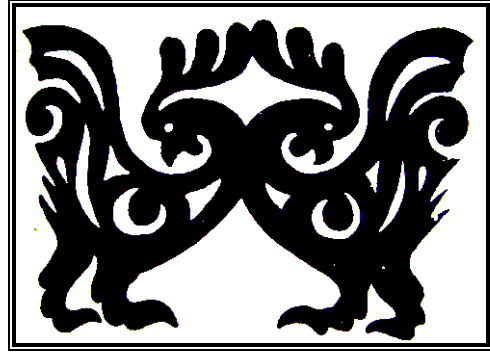
- **Diğer hayvanlar:** Türk halısında yok denecek kadar az kullanılan ejder ve çok simgesel hale getirilmiş akrep, yılan geyik ve ceylandır.

Çizim 1.17: Diğer hayvanlar

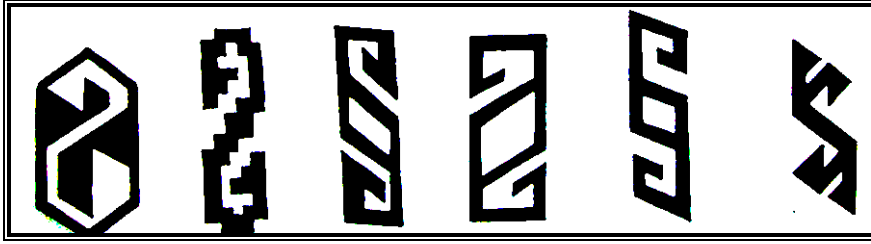

Çizim 1.18

Çizim 1.19.

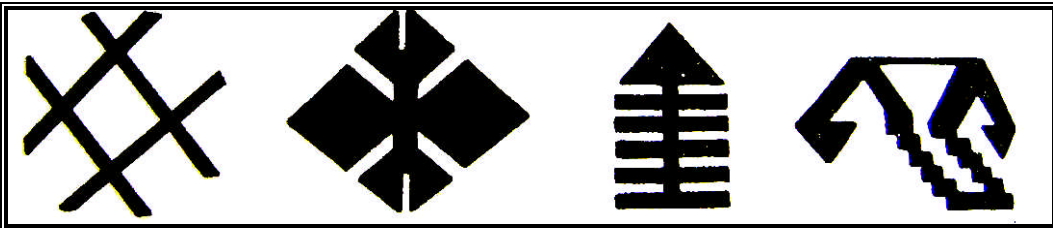
- **Çengel:** Nazar uzaklaştıran, çengel olup bazı yörelerde çakmak, eğri ala, balık, küçük kare balık, olarak adlandırılır. Gönül çengeli adı ile genellikle çoraplarda gözlenen türünün evlilik ile ilgisi daha baskındır.

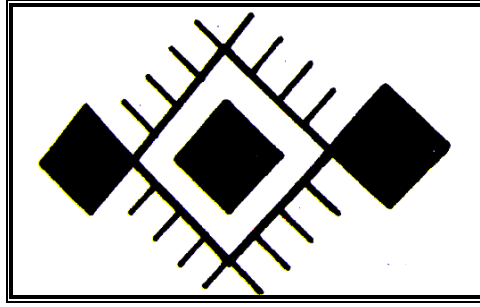
Çizim 1.20: Çengel motifleri

1.2.4. Karışık Motifler

Geometrik, bitki ve hayvan motiflerinin bir araya getiren motiflerdir.

Çizim 1.21: Karışık motifler

Çizim 1.22: Karışık motif

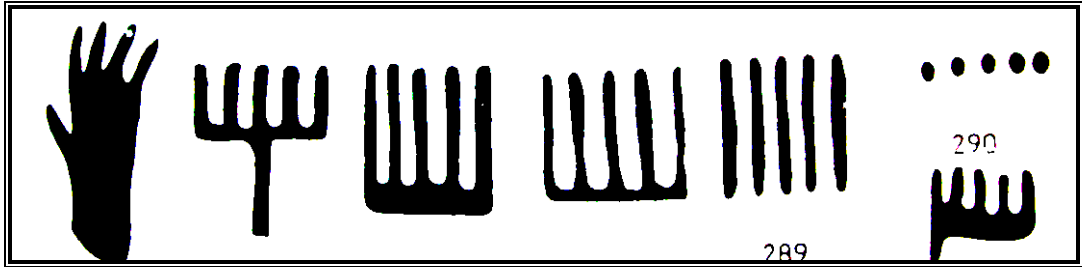
1.2.5. Sembolik Motifler

➤ El parmak Tarak Motifleri:

Bir elin parmaklarının toplam sayısı olan beş, kötü gözü önlemede kullanılır. El gide-rek stilize olmuş ve zamanla beş noktaya dönüşmüştür.

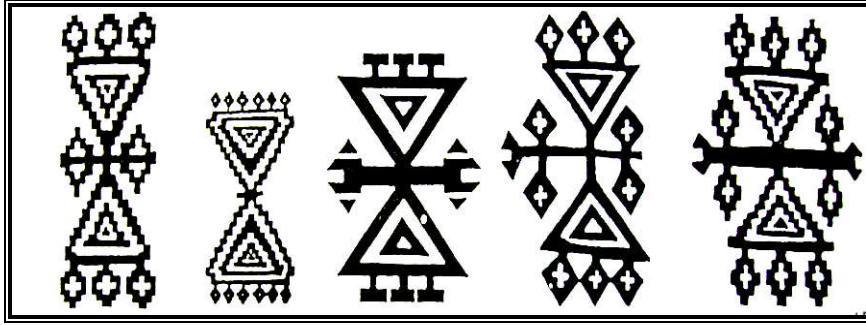
Anadolu'da doğumu simgeleyen ana ile bereket arasında bir ilişki kurulmuştur. El mo-tifi büyü ve nazara karşı kullanılmıştır.

Tarak motifi ise daha çok doğum ve evlilikle ilgilidir. Bununla evlenme isteği anlatılır. Ancak doğum ve evliliğin kötü gözden korunması için de tarak motifinin kullanılması nede-niyle tarak bereket sınıflandırılmasından kaydırılarak, malı, mülkü, canı korumak için kulla-nılan motifler sınıflanmasına alınmıştır.

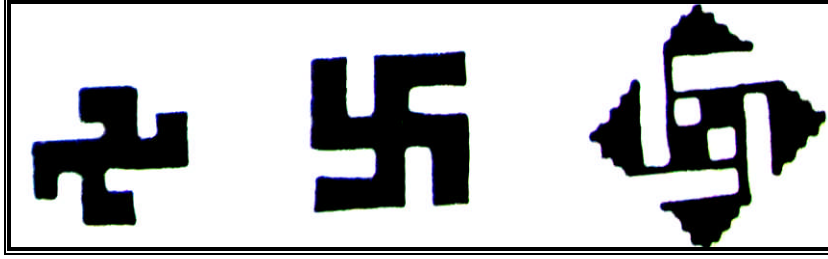
Çizim 1.23: El parmak tarak motifleri

- **Saç bağı:** Dokumada saç bağı motifi evlenme isteğini yansıtır. Dokumaya kendi saçından biraz ekleyen bir kadın bu davranışı ile ölümsüzlük isteğini dile getirir. Saçbağı genellikle gelinlerin düğünde kullandığı bir takıdır. Bunların siyah kay-tan, yün, ipek ibrişim, ay kuyruğu malzemelerden yapılanları olduğu gibi tümü boncuk, altın sim mercan işlemeli olanları da vardır.

Çizim 1.24: Saç bağı

- **Gamalı Haç:** Tabiat kuvvetlerini simgeler.

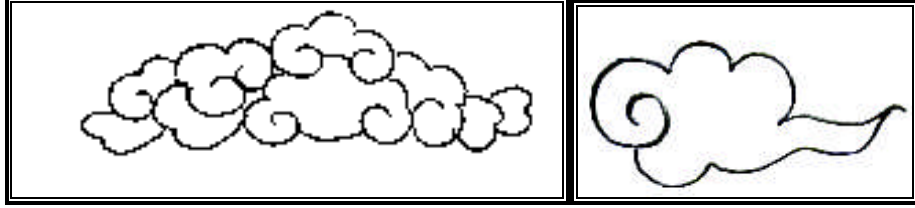
Çizim 1.25: Gamalı haç

- **İbrik:** Temizliği ve ibadeti simgeler.
- **Kandil:** Ebedi ışığı, Nur'u imanı simgeler.
- **Kemer:** Mihrabı simgeler.
- **Sütun:** Cami sütununu, mihrap kenarındaki sütunceleri simgeler. Buna "Marpuç" denir.
- **Harf:** S,Z,T gibi harfler bazen oymakların "İM" dir. S kuvveti temsil eder.

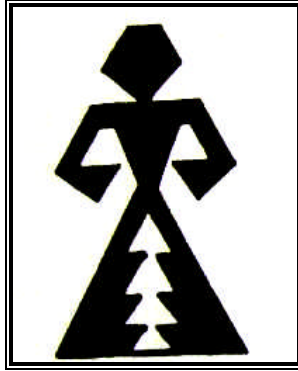
Çizim 1.26: Harf motifleri

- **Yazı:** Duvar halılarında genelde ayet yazılır. Yere serilen halılarda başka yazılar yazılmaktadır.
- **Bulut:** Bulut, ejderi temsil eder. Uzakdoğu etkisiyle sanatımıza girmiştir.

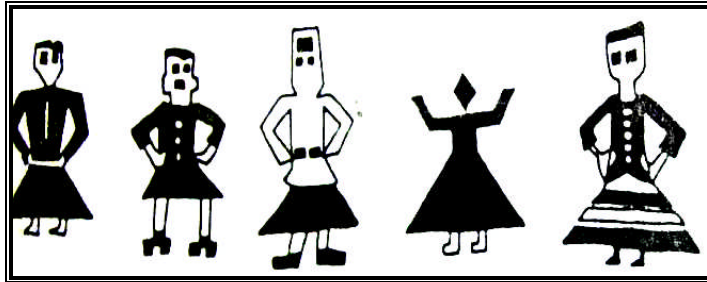
Çizim 1.27: Bulut motifleri

- **Eli belinde:** Eli belinde motifi analık ve doğurganlık simgesidir. Motif Anadolu'nun değişik yörelerinde gelin kız, çocuklu kız, aman kız, kara döşeme, Seleser, kâküllü kız, çengel sarmal, çakmaklı, eğer kaşı, turna katari v.b. gibi adlar alırlar.

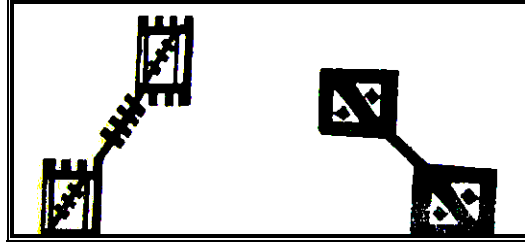
Çizim 1.28: Eli belinde motif

- **İnsan:** Bu motifde; kadın erkek ve doğurganlığın sembolüdür. Dokumalarda ayrıca kız ve erkek çocuk motiflerine de rastlanmakta olup bu, kişinin çocuk özlem ve beklentisini belirler.

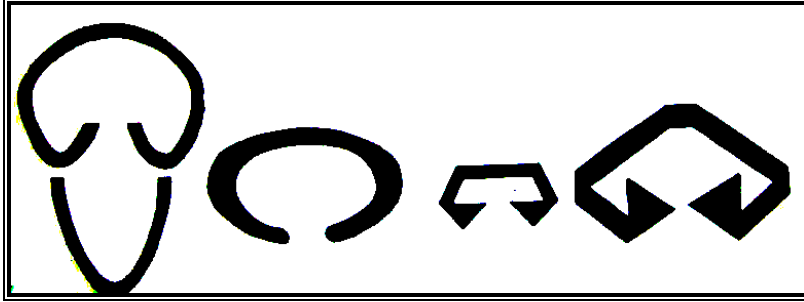
Çizim 1.29: İnsan motifleri

- **Sandıklı:** Genellikle çeyiz sandığını simgeleyen bir motiftir. Motif genelde bereketi, evlilik isteğini ve çocuk beklentisini simgelemekle birlikte, bazı yörelerde tabut ve ölüm simgesi olarak ta kullanılmıştır.

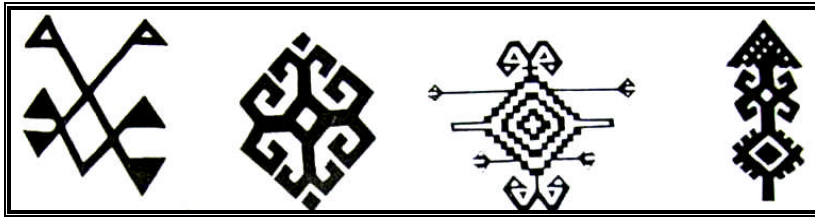
Çizim 1.30: Sandıklı motifleri

- **Koç Boynuzu:** Bereket, kahramanlık, güç ve erkeklik, sembolü olan koçboynuzlu yanış, boynuzlu, koçlu yanış, gözlü koçbaşı, v.b. isimler alırlar.

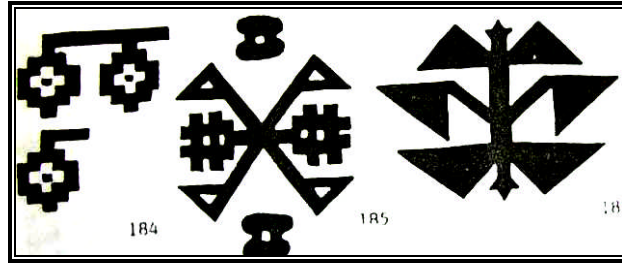
Çizim 1.31: Koç Boynuzu motifleri

- **Bereket Motifleri:** Motif genelde kadın erkek ilişkisini ve üremeyi simgelemektedir. Bereket motifi olarak buğday, arpa başağı, nar, haşhaş, karpuz, kavun, incir, üzüm, dut, çok taneli, çok çekirdekli, meyve ve tahıllar da kullanılır. Ana ve babayı simgeleyen motiflerde dokumalarda kullanılır.

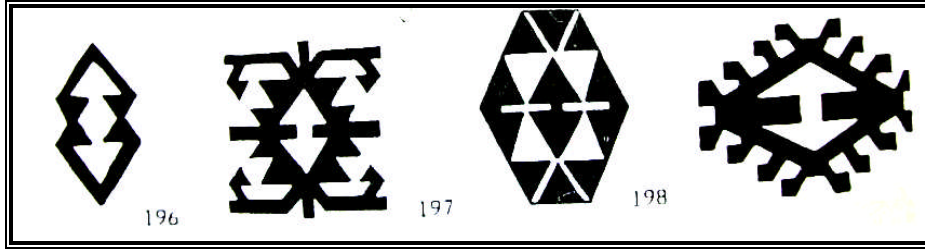
Çizim 1.32: Bereket motifleri

- **Küpe Motifleri:** Küpe Anadolu'nun değişmeyen düğün hediyelerindedir. Dokumada küpe motifi işleyen kız, bununla ailesine evlenme isteğini dile getirir.

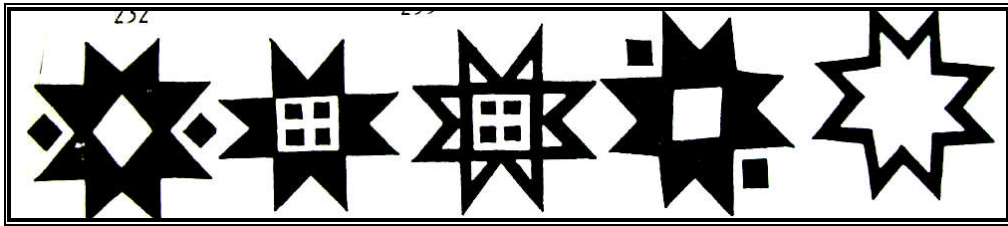
Çizim 1.33: Küpe motifleri

- **Bukağı Motifleri:** Altın koşmasını önlemek için arka ayaklarını birbirine bağlayan bir tür çiftli kelepçedir. Bu kelepçe çiftli yaklaşık 60 cm lik bir zincir ile birbirine bağlanır. bu alet kullanılarak at, katır, eşek gibi hayvanların, otlaktan uzaklaşmaları ve sürü ile birlikte kalmaları sağlanır.

Çizim 1.34: Bukağı Motifleri

- **Yıldız Motifleri:** Anadolu dokumalarında yıldız genellikle mutluluk anlamında olup gökyüzünü simgelemez minyatürden dokuya kadar pek çok sanat ürününde gökyüzü anlatılmak istenildiğinde, bulut, ejder, zümrüt'ü anka gibi motifler kullanılmıştır.

Çizim 1.35: Yıldız Motifleri

1.3. Desen Teknolojisi

Türk El sanatları içerisinde, önemli bir yer tutan Halı ve Kilim gibi dokuma türlerinde, desenin ayrı bir önemi vardır.

Çünkü her biri ayrı bir sanat eseri olan el dokusu halı ve kilimlerin kullanım alanı, ebadı ve kalitesinden önce, derin manalar taşıyan motifleriyle, bin bir renk armonisi içinde göze hitabeden, sanata ilgi duyan her insanı cezbeden muhtelif desenlerdir.

El dokusu halı ve kilimlere kendine has bir şekil bir renk, bir dil veren desenin renk ve motiflerin olmadığı yerde, yapılan bir eserin basit bir eşyadan farkı olmayacak demektir. Bunun için desenin önemine dokuyucusundan desinatörüne, tasarımcısından tezhipçisine kadar bu sanatın daha ilerisine katkıda bulunanlar hakikaten kayda değer bir sabır göstermiş ve emek vermişlerdir.

1.3.1. Halıcılıkta Desen

Yapılması istenen halının, daha önceden düşünülerek kalitesine uygun olarak çizilmiş milimetrik kareli kâğıtların renkli plan şeklinde hazırlanmış resimlerine denir. Kareli kâğıtlar üzerinde her küçük kare, halıda bir düğümdür. 1 desimetrekareye atılan düğüm sayısı halının kalitesini gösterir.

1.3.2. Desenin Halıda Önemi

Halılara milli bir özellik kazandıran unsur, onların desen karakteridir. Her millet sanatının öz kaynaklarından, kültüründen gelenek ve göreneklerin sentezinin yaparak meydana getirirler. Halıyı basit bir ev eşyası durumundan kurtaran, onun yılların kültürünün yansıtan desen karakteridir.

Çeşitli yörelerdeki geleneklerin birbirinden farklı oluşu ile sosyal ve kültürel yapıdaki farklılıklar halı sanatına desen yönünden çeşitlilik kazandırmıştır.

1.4. Altın Kesim

- Halıların eni ile boyu arasında belirli bir oran vardır.
- Bu oran gözün en rahat bir şekilde görebildiği 2/3 oranıdır.
- Halıcılıkta buna altın kesim denir.
- Yani altın kesim oranına göre, halının en 2 metre ise boyu 3 metre olmalıdır.

1.5. Desende Renk Bilgisi

1.5.1. Renk

Işık dalgaları, herhangi bir yüzeye düştükleri zaman bir kısmı bu yüzey tarafından emilir, bir kısmı da değişik doğrultular da geri gönderilir. Cisimlerin bize renkli görünmesi geri gönderilen bu ışıklardan, yani ışınların yayılması sonucunda oluşur. Bize sarı görünen bir cismin mavi, çividi ve mor renkleri yutma özelliği vardır. Geri kalan renk şeridinin bir ucunda kırmızı, öbür ucunda yeşil renk, ortada sarı renk bulunur. Göz, işte bu renk merdiveninin ortasında ağır basan sarı rengin izlenimini alır.

1.6. Rengin Gurupları

1.6.1. Ana Renkler

Güneş ışığı prizmadan geçip, çeşitli dalga uzunluğuna göre beyaz perdeye yansıdığında, ortaya yedi renk çıkar. Bu yedi renkten lacivert'in, mor ile mavi karışımı olduğu var sayılarak diğer altı renk ile renk çemberi oluşur.

Bu çember incelendiğinde kırmızı, sarı ve mavinin üç temel renk olduğu ortaya çıkar.

Çizim 1.36: Ana renkler

1.6.2. Ara Renkler

Altı renkten oluşan renk çemberinde, üç ana rengin ikişer ikişer karışarak ara renkleri oluşturduğu varsayılmaktadır. Bu renkler Turuncu Mor ve yeşildir.

Kırmızı + Sarı = Turuncu

Çizim 1.37: Ara renkler

Kırmızı + Mavi = Mor

Çizim 1.38: Ara renkler

Sarı + Mavi = Yeşil

Çizim 1.39: Ara renkler

1.6.3. Sıcak - Soğuk Renkler

Renkler, tam sarı ve tam mor karşılıklı gelecek biçimde, bir daireye yerleştirildiğinde, dairenin bir parçasında yeşil ve mavi renkler soğuk, diğer parçasındaki kırmızı ve turuncu renkler sıcaktır. Sarı ve morun bu çemberde tam sarı ve tam mor olması gereklidir. Bir başka açıklamada ise sarı, kırmızı, turuncu sıcak renkler Mavi, mor, yeşil soğuk renkler olarak benimsenmiştir. Siyah ve beyaz, gri ise yansız (nötr) olarak nitelendirilmiştir.

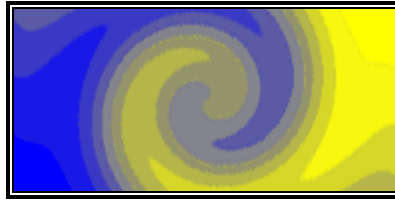
Çizim 1.40: Sıcak Renkler

Çizim 1.41: Soğuk Renkler

1.6.4. Bütünleyici Renkler

Bütünleyici renkler, eşit oranlarda karıştırıldığında Renksizlik (gri) veren, yani birbirinin rengini gideren renklerdir. Mavi ile turuncu, sarı ile mor gibi. Eğer beyaz ışığın içinden herhangi bir renge ait olan bir ışık demeti çıkarılırsa o an renk oluşur. Işıktan ayrılan demet kendi rengiyle ortaya çıkar, geri kalan ışınlar renkli görünür. Böylece ortaya çıkan iki renk birbirini tamamladığı için bu renklere bütünleyici ya da tamamlayıcı renkler denir.

Çizim 1.42.

1.6.5. Karşıt Renkler

Bütünleyici renkler aynı zamanda birbirlerine karşıt renklerdir. Bu nedenle yan yana geldiklerinde birbirinin etkisini arttırırlar, en net biçimde görünürler.

Bir rengin yüzeydeki etkisinin kuvvetli ve belirgin olması istenirse, o rengin yanında karşıtı ya da bütünleyicisinin kullanılması gerekir.

1.6.6. Uygun Renkler

Renk çemberinde bitişik olan renklere uygun renkler denir. Özelliği, bu renklerin aralarında ortak bir rengin bulunmasıdır. Örneğin, sarı ve yeşil bitişik iki renktir. Yeşilde sarı bulunduğu için ikisinin ortak rengi sarı olmaktadır.

1.6.7. Uygunsuz Renkler

Renk çemberinde birbirine uygun ya da karşıtı olmayan renklere uygunsuz renkler denir. Örneğin, Sarı ve kırmızı renk gibi

1.6.8. Renk Uyumu (Armoni)

Renklerin uyumlu kullanılmasıyla renk uyumu oluşur. Başarılı bir uyum elde etmek için birlik, değişiklik ve denge öğelerinin dikkate alınması gerekir.

- **Birlik:** Hâkim rengin kurulmasıyla sağlanır.
- **Değişiklik:** Renk parçalarının kapladıkları alanların oranlarındaki karşıtlıklarla elde edilir.
- **Denge:** Büyük parçalardaki zayıf renklerin, küçük parçalardaki kuvvetli renkleri dengelemesiyle elde edilir.

1.6.9. Renk Karşıtlığı (Kontrastı)

Renkler etkileşim ilişkileri açısından 7 grupta toplanırlar. Uygulamalı renk çalışmalarında kullanılan “Yedi Renk Karşıtı” aşağıda açıklanmıştır.

- **Yalın Karşıtlık:** Renk karşıtlığının en basitidir. Bağırın, kesin, renkli etkidedir. Sarı, kırmızı ve mavi ile en çarpıcı etkiyi gösterir.
- **Açık Koyu Karşıtlığı:** Kullanılan tüm renkler iki değerde olur. Renkler aynı açık değerde ve aynı koyu değerdedir. Uygulamalarda ne kadar çok renk kullanılırsa kullanılsın, açık değerlerde aynı, koyu değerlerde aynı değerde olur.
- **Soğuk Sıcak Karşıtlığı:** Renk çemberinde mavi yeşil en soğuk, kırmızı turuncu en sıcak iki uçtur. Bunlar arasında kalan diğer renklerde yanında bulunduğu renge göre soğuk- sıcak etkisi gösterir.
- **Tamamlayıcı karşıtlık:** Renk çemberindeki tamamlayıcı renklerle yapılır. Bu renklerin değerleri de kullanılır, ancak kullanılan rengin değerinin tam tamamlayıcı değeri kullanılmalıdır.
- **Aldatıcı Karşıtlık:** Aldatıcı etki, gri ile saf bir renk arasında olduğu gibi tam tamamlayıcı olmayan saf renkler arasında da olur. Bu iki renkten her biri diğerini, kendi tamamlayıcısına doğru iter ve gerçek özelliğini yitirir, yeni etkiler içinde ışıldar.
- **Kalite Karşıtlığı:** En saf, doymuş, parlak renklerle, mat, kırık renklerin karşıtı olma durumudur. Renkler birinci beyazla, ikinci siyahla, üçüncü gri ile dördün-

cü kendi tamamlayıcısı ile kırılabilir. En belirgin kalite karşılığı mat olan bir renkle, onun içindeki saf rengin birlikte kullanılmasıyla yapılır. Matlık ve parlaklık, yan yana kullanılan renge göre değişir.

- **Miktar Karşılığı:** İki veya daha çok renk lekeleri arasındaki orantı ile yapılır. Kullanılan renkler, birbirinin değeri üstüne çıkmamalıdır. Örneğin, bir yüzeyde turuncu ile mor eşit ölçüde kullanılırsa, turuncu morun üstüne çıkar bu ölçüleri dengelemek gerekir.

1.7. Desen Hazırlanmada Kullanılan Kaynaklar

Desen, hazırlanmasında desen yapımında, belli başlı olarak şu kaynaklardan faydalanmak mümkündür.

- Mevcut dokunmuş halılardan yararlanma, camii, müze ve antikacıların ellerinde bulunan tarihi sanat değeri taşıyan halıların arka yüzeylerine bakarak desen çıkarmak.
- Bize ışık tutacak diğer sanat kollarından yararlanmak. Osmanlı sanatında büyük önem taşıyan çinicilik, demir, bakır, tezhip ve taş işlemeciliği gibi kollarından yararlanacak desene aktarmak.
- Fotoğraf, katalog, broşür, slâyt, video gibi kaynaklardan
- Elde bulunan desenlerden faydalanmak
- Faydalanılan kaynağın motif özelliklerine bağlı kalarak desen çalışmak. Mesela; Hereke halısından yararlanmak isteniyorsa o halının karakterini tanıyıp, özelliğini bozmadan kendisinden bir şeyler katmak
- Bağımsız çalışmak. Dönem devir, sanat özelliği gibi desen karakterlerine bağlı kalmadan kendine özgü olarak serbest çalışma.

1.8. Kalitelerine Göre Desenler

1.8.1. Kare Kaliteli Desenler

Bu desenler de; her 10 cm.deki tel sayısı ile, her 10 cm.deki sıra sayısı birbirlerine eşittir. Kare kaliteli desenler, dikdörtgen kaliteye çevrilemez. Kendi aralarında birbirlerine çevrilebilir.

Kare kaliteli desenlere örnek olarak 100 x 100 -80 x 80- 60 x 60- 50 x 50 – 40 x 40 kaliteli desenleri gösterebiliriz.

1.8.2. Dikdörtgen Kaliteli Desenler

Bu desenlerde; her 10 cm.deki tel sayısı ile her 10 cm.deki sıra sayısı farklıdır. Dikdörtgen kaliteli desenler, kare kaliteye çevrilemez. Kendi aralarında birbirlerine çevrilebilir.

Dikdörtgen kaliteli desenlere örnek olarak da; 40 x 50- 30 x 50- 36 x 42- 40 x 55- 32 x 40- 26 x 33 – 26 x 40 gibi desenleri gösterebiliriz.

Gerek kare kaliteli desenler gerekse dikdörtgen kaliteli desenler T.S.E(Türk Standartlar Enstitüsü) tespit edilen kaliteden daha yüksek kalite de dokunacak olursa çıkacak halının ebatları daha KÜÇÜK daha düşük kalite de dokunacak olursa çıkacak halının ebatları daha BÜYÜK olacaktır.

Örnek 1.

60 x 60 kalite, 120 x120 cm ebatlarında bir deseni 40 x 40 kalitede dokuyacak olursak, çıkacak halının ebatları ne olacaktır?

$$60 \times 12 = 720 \text{ tel}$$

$$60 \times 21 = 1260 \text{ sıra}$$

$$720 : 40 = 18 \text{ dm} = 180 \text{ cm}$$

$$1260 : 40 = 31,5 \text{ dm} = 315 \text{ cm}$$

Görüldüğü gibi kalite küçüldüğü için ebat büyüdü. Halının eni 120 cm iken 180 cm. boyu iken 210 cm iken 315 cm oldu.

Örnek 2.

26 x 33 kalite, 200 x 300 cm ebatlarında bir deseni 40 x 50 kalitede dokuyacak olursak, çıkacak halının ebatları ne olacaktır?

$$200 \text{ cm} = 20 \text{ dm}, 300 \text{ cm} = 30 \text{ dm. dir.}$$

$$26 \times 20 = 520 \text{ tel}$$

$$33 \times 30 = 990 \text{ sıra}$$

$$520 : 40 = 13 \text{ dm} = 130 \text{ cm}$$

$$990 : 50 = 19,8 \text{ dm} = 198 \text{ cm}$$

Görüldüğü gibi kalite küçüldüğü için ebatlar küçüldü. Halının eni 200 cm iken 190 cm'ye, boyu 300 cm. iken 198 cm'ye düştü.

1.9. Halılarda Kullanılan Desen Tipleri

Her halının tipine, kalitesine ve hatta dokunduğu yöreye göre farklı desen özellikleri taşıdığını görmekteyiz. Genel olarak; El dokusu Türk halılarda kullanılan desenleri 4 grupta toplayabiliriz.

1.9.1.Rapor Desenler

Herhangi bir veya birkaç şeklinin bir sistem dâhilinde tekrar edilmesidir. Desen yapılırken; raporun kenarı kadar çalışma yapılır. Rapor desenler, ebat yönünden istenilen ebatla büyütülüp veya küçültebilir.

Tam Rapor: Köşe bileşimlerinde aynı özelliği taşırlar.

- **Misal:** Diyelim ki; Desen üzerinde enine 100 tele, boyuna 150 sıraya giren bir rapor desen halıya tatbik edilecektir.
- Bu motifin halı enine başlangıcı olan bir ilmesi, zemin kısmındaki ilk tele, bitişi olan 100. ilmesi ile 100. tele bağlanacaktır. 101. telden itibaren desen geriye dönmeyecek 1. ve 100 teller arasına uygulanan raporun aynısı 101. telle 200. teller arasına aynen uygulanacaktır.
- **Boyuna ise;** rapor 150 sıraya sığmakta idi. Öyle ise; 1. sıra ile 150. sıra arasında rapor tamamlanır. 151. sıradan itibaren rapor geri dönmeyecek, ilk başlangıcı olan 1. sıradan itibaren başlayıp, 151. sıra ile, 300. sıra arasında raporun ikinci tekrarı yapılmış olacaktır. Halı bitene kadar bu uygulama devam edecektir.
- **Yarım Rapor(Dönmeli):**Köşe birleşimlerinde motiflerin aynı olması özelliği yoktur.
- **Tam raporda;** enine 100 tel boyuna 150 sıraya sığan bir rapor deseni örnek vermiştik.
- **Yarım raporda(dönmeli)** rapor, enine 100. tele, boyuna 150. sıraya kadar dokunduktan sonra enine ve boyuna bitiş noktasından itibaren geriye dönülerek, yani 100. telden 99,98 diye ilk tele kadar 150. sıradan 149,148 diye ilk sıraya kadar sayılarak geri dönülür ve rapor tamamlanır. Bu uygulama halı bitene kadar devam eder.
- **Diyagonal Rapor:** Halının düz kenarlarından birisine, aynı derecede açı yapacak şekilde çizilen ve birbirine paralel çizgiler üzerinde devam eden motiflerdir
- **Serbest Rapor:** Desen yapan kişinin kendi isteği doğrultusunda istediği yerde istediği motifleri kullanarak yapmış olduğu desen tipidir.

1.9.2. Köşegöbek Desenler

Bu desenler; desen kağıdı üzerindeki tam yapılmış sahası bordür dahil, halının $\frac{1}{4}$ 'ü olan ayrıca ardından da anlaşılacağı gibi köşe ve göbek (Madalyon) motifleri bulunan desenlerdir. Bu desenlerin enine ve boyuna orta noktalarından simetrisi alındığında, halının tamamı dokunmuş olur. Köşegöbek desenler kendi arasında ikiye ayrılır.

- **Köşegöbek boş zemin:** Köşesi ve göbeği olup, zemini boş olan desen tipleridir.
- **Köşegöbek dolu zemin:** Köşe ve göbeğin dışında kalan zemin kısmı çeşitli motiflerle dolu olan desen tipleridir.

1.9.3. Serpme Güllü Desenler

Desenin zemin kısmında tamamen serbest olan desenlerdir. Rapor ve Köşe göbek özelliğinden farklıdır. Serpme güllü desenlerde $\frac{1}{1}$, $\frac{1}{2}$ veya $\frac{1}{4}$ çalışmak mümkündür.

1.9.4. Mihraplı Desenler

Halılarda Mihrap İslami bir sanat özelliği gösterir. Daha çok seccadelerde kullanılmaktadır. Bazı mihraplı halılarda mihrabın üstünde ayna, ayetlik kaş altında ise tabaka, tabanlık gibi isimler verilen dikdörtgen biçimde bir kısım bulunur.

Mihraplı desenler 1/2 oranında çalışılır. Desenin bitimine kadar ende yarım kâğıt boyda tam kâğıt üzerinde desen çalışması yapılır. Desen 1/2 oranında olduğu için dokuma anında simetrisi alınır. Halı bitiminde kubbe mihrap özelliği vardır.

1.10. Desen Hazırlama Teknikleri

20. yy ortalarına kadar, dokuyucu kendi ezberindeki ya da herhangi bir yerde gördüğü yanlışları (motifleri) kafasında kompozisyon haline getirerek ya da başka bir halının arka yüzünden düğüm sayarak dokuma yapıyordu.

20. yy başlangıcında ise bazı Avrupalı halı ticaret işletmeleri isteklerini düz kâğıda guaj boya ile çizerek Türkiye'ye gönderiyordu. Ancak resimlere bakarak da olsa düğüm sayma imkânı olmadığından zorluklar çekiliyordu.

Günümüzde ise halının kalitesine göre düzenlenmiş kareli kâğıtlara desen hazırlanmakta ve dokuma yapılmaktadır.

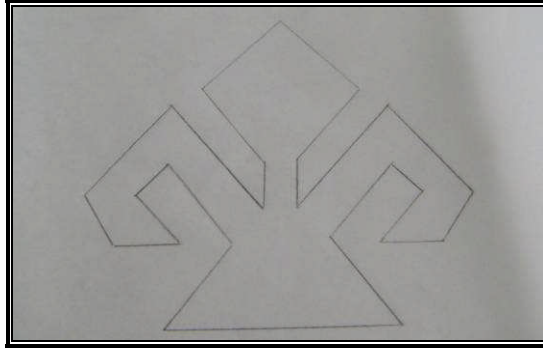
1.11. Desen Çiziminde Dikkat Edilecek Noktalar

- Kareli kâğıtta her dik kare sırası çözgü ipliğinin, yatay kare sırası atkı ipliğinin karşılığıdır.
- Desen en genişliğinde dokumada kullanılacak çözgü ipliği sayısı kadar kare içine alınmalıdır.
- Desen kullanılan renkli atkı ipliklerinin kalınlığına göre çizilmeli aksi takdirde, iplik ince olduğundan, desen kâğıttakinden basık olur.
- Atkı ipi kalın ise desen kâğıttaki desene göre uzun olur.
- Kareli kâğıda desen çizilirken, kullanılacak atkılarının genişliğine göre her basamaktaki yatay kare sayısı ayarlanmalıdır

1.12. Desen Hazırlama Teknikleri Hesaplamalar

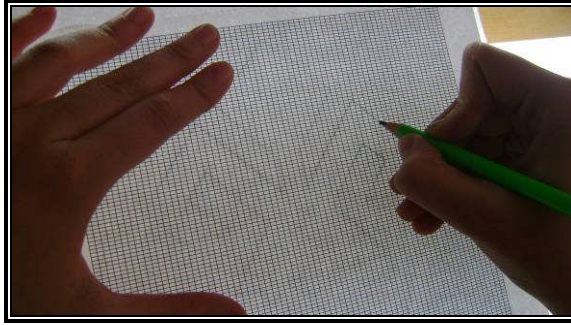
Desen hazırlanmasında uygulanan birkaç yöntem vardır. Henüz çok yaygın olmayan bir yöntemdir. Bilgisayar ile desen hazırlanmaktadır.

- Aydınlar kâğıda desen hazırlanır.

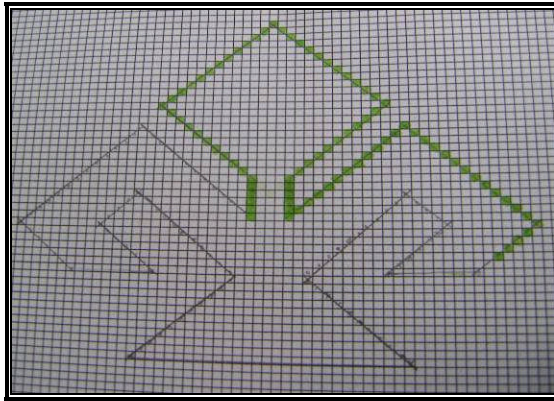
Desen 1.1

- Desen ışıklı masa yardımıyla kareli kâğıda aktarılır.

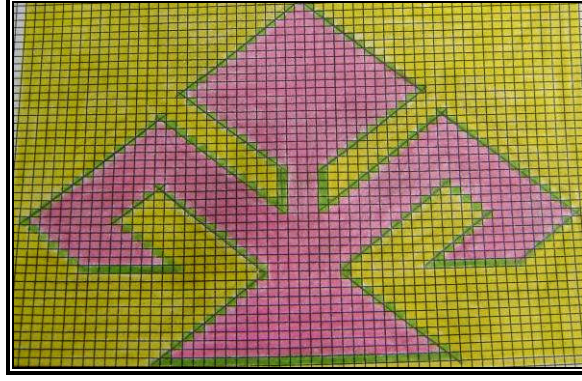
Desen 1.2.

- Aydınlar kullanmadan, desen sınırları direkt kareli kâğıda çizilir. Konturleri işaretlenerek, renklendirilir.

Desen 1.3.

- Ayrıca kareli kâğıdın arka yüzüne çizilen desen ışıklı masada kâğıt ters çevrilerak karelenir ve renklendirilebilir.

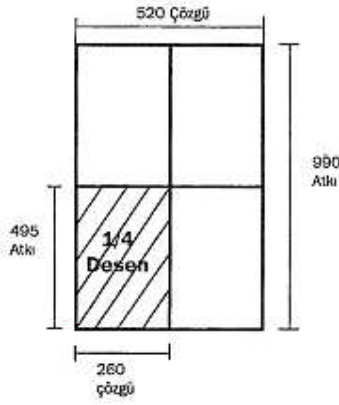

Desen 1.4

- Herhangi bir halı fotoğrafındaki desen hazırlanacaksa, yine yukarıdaki metotlarla ya da tepegöz, epidiyaskop, büyüteç, lup gibi aletlerden faydalanarak da kareli kâğıda aktarılabilir.
- Hazırlanacak desen için öncelikle ebadı, kalitenin ve tipin (rapor, köşe göbek v.s) belirlenmesi gerekir.
- Köşe göbek bir desen için desenin $\frac{1}{4}$ 'ü mihraplı için $\frac{1}{2}$ 'si rapor için (desenin durumuna göre) bir tekrarın çıkarılması, çizilmesi yeterlidir.
- Genellikle bir halının eni ile boyu arasında $\frac{2}{3}$ (altın kesim) oranı vardır. (Yani eni ile boyu arasında $\frac{2}{34}$ oranı vardır.)

Bordür genişliği ise halı eninin $\frac{1}{6}$ ya da $\frac{1}{5}$ 'i oranındadır. Kare kaliteli halılarda (30x30, 60x60, 80x80 gibi) dikim (boyuna olan) bordürdeki çözgü tel sayısı ile yatım (enine olan) bordürdeki sıra yani atkı sayısı eşittir. Dikdörtgen kaliteli halılarda (30x50, 26x40, 32x40 gibi) ise en ve boy kalitesi arasındaki oran, dikim bordürdeki tel sayısı ile orantılanarak yatım bordürün sıra sayısı bulunur. Bordür tel ya da sırasının yarısı büyük bordüre, kalan yarısı da küçük bordürlere sedeflere ve etliğe ayrılır.

Örnek 1: 26x33 kalitede 200x300 cm ebatlarında köşe göbek ($\frac{1}{4}$) desenli bir Isparta halısı için desen kâğıdı hazırlayınız.

Çizim 1.43.

10 cm de 26 çözgü teli
200 cm de x

$$x = \frac{200 \times 26}{10} = 520 \text{ Çözgü}$$

10 cm de 33 sıra (atkı)
300 cm de x sıra (atkı)

$$x = \frac{300 \times 33}{10} = 990 \text{ Sıra}$$

1/4 Desen hazırlanacağına göre

520:2=260 çözgüsü ve 990:2=495 sırası olan bir desen kağıdı hazırlanacaktır.

1/6 Bordür oranına göre

520:6=86,6=87 dikimi bordürdeki toplam çözgü sayısı

Kalite dikdörtgen olduğundan, en ve boy kalitesi arasındaki orandan hareketle

26 çözgüye 33 sıra karşılık geliyorsa

87 çözgü x

$$x = \frac{87 \times 33}{26} = 110 \text{ Yatım bordürdeki toplam sıradır.}$$

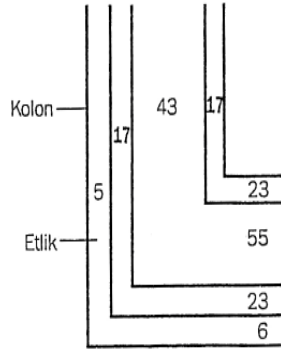
Yatım ve dikim bordür içi hesaplamaları ise şu şekilde yapılır.

Dikim bordür;

87:2=43.5=43 çözgü dikim büyük bordür

87-43=44-5(etlik için)=39 çözgü

39-5(kolon için)=34 tel: 2=17 çözgü küçük bordürlere ayrılır.

Çizim 1.44.

Yatım Bordür;

110:2=55=53 sıra (atkı) yatım büyük bordür (Bordürlere tek rakamlı çözgü, (atkı) sıra tesadüf etmesi için büyük bordüre 53 sıra ayrılmıştır.

$$110-53=57-6(\text{etlik için})=51$$

$$51-5(\text{kolon için})=46 \text{ sıra:} 2=23 \text{ sıra küçük bordüre ayrılır.}$$

Not: Kalite dikdörtgen olduğundan dikimin bordürde etliğe ayrılan çözgü sayısı, yatım bordürde bir sıra artırılır.

Örnek 2:60x60 kalitede 120x180 cm ebatlarında mihraplı (1/2) desenli bir Hereke halısının:

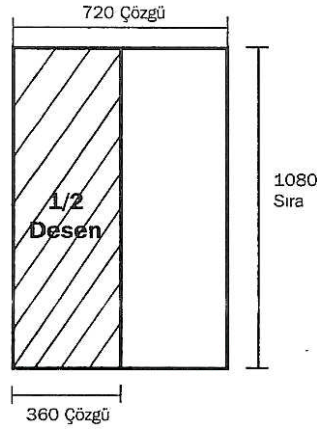
- Çözgü teli ve sıra sayılarını bulunuz.
- Bordür oranlarını bulunuz.
- Toplam düğüm sayısını bulunuz.
- Çözgü boyunu bulunuz (Sarma tezgahda dokunacaktır.) Çözgü payı=40 cm'dir.

$$\begin{array}{r} \text{a) } 10 \text{ cm} \qquad \qquad 60 \text{ çözgü} \\ 120 \text{ cm} \qquad \qquad \quad x \end{array}$$

$$x = \frac{120 \times 60}{10} = 720 \text{ Çözgü}$$

$$\begin{array}{r} 720:2=360 \text{ çözgü} \\ 10 \text{ cm} \qquad \qquad 60 \text{ sıra (atkı)} \\ 180 \qquad \qquad \quad x \end{array}$$

$$x = \frac{180 \times 60}{10} = 1080 \text{ Sıra}$$

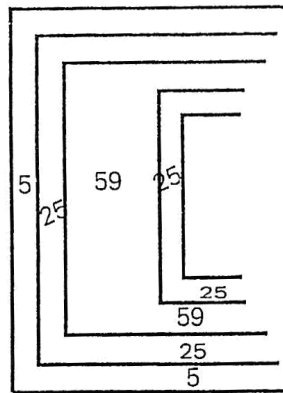
Çizim 1.45.

- b)** $720:6=120$ ya da $360:3=120$ çözgü dikim bordür
 $120:2=60=59$ çözgü dikim büyük bordür
 $120-59=61-6$ (etlik için) 55
 $55-5$ (kolon için)= $50:2=25$ küçük bordür

Kalite kare olduğundan yatım ve dikim bordür oranları aynıdır.

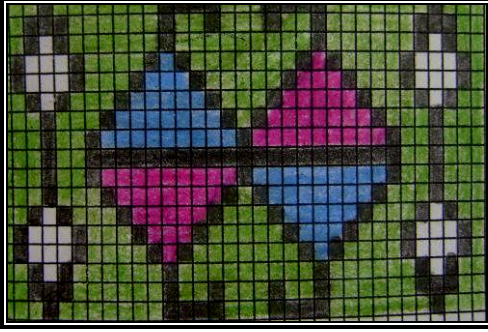
- c)** $720 \times 1080 = 777.000$ Toplam düğüm sayısı

- d)** Çözgü boyu= Saçak payı + Halı boyu + Saçak payı+ çözgü payı
 “ “ = 10 cm + 180 cm + 10 cm + 40 cm
 “ “ = 240 cm Çözgü Boyu

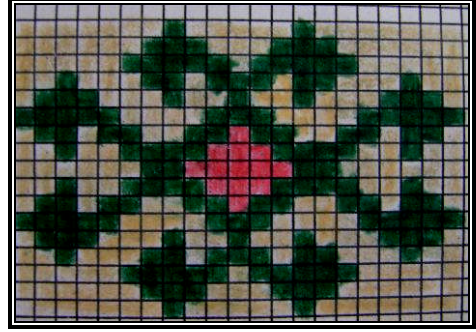

Çizim 1.46.

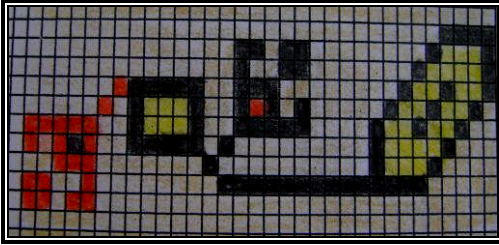
1.13. Motiflerin Milimetrik Kâğıda Renklendirme

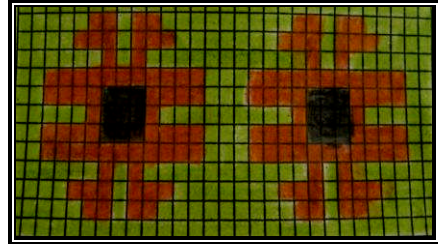
Desen 1.5

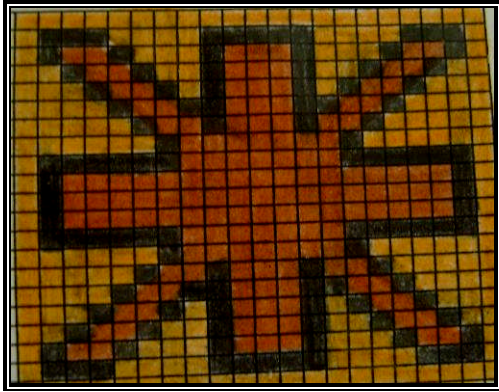
Desen 1.6

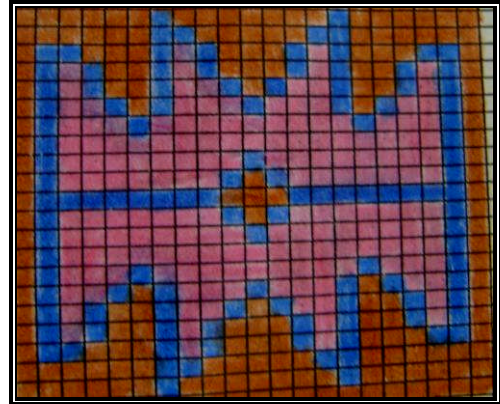
Desen 1.7

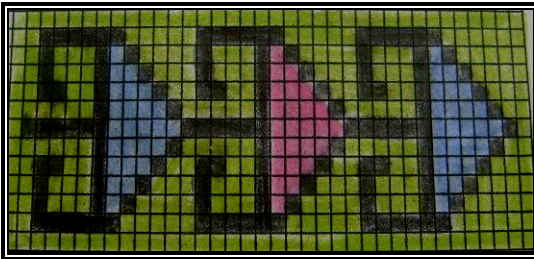
Desen 1.8

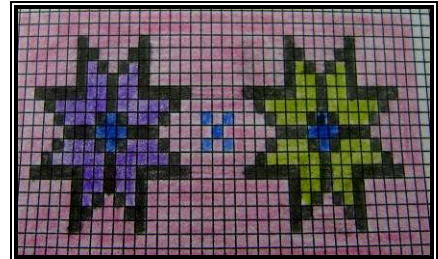
Desen 1.9

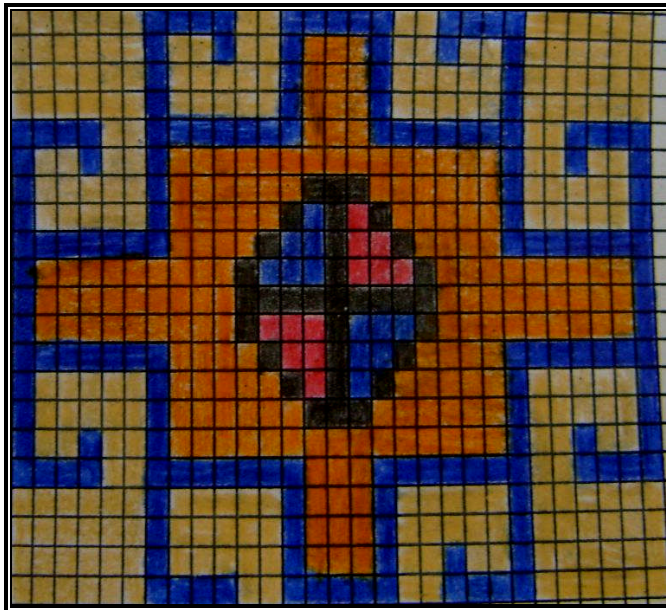
Desen 1.10

Desen 1.11

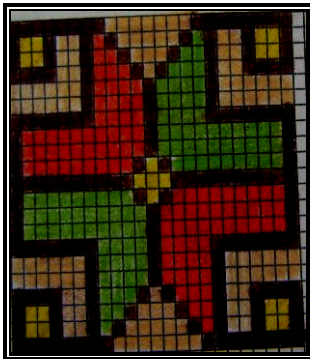
Desen 1.12

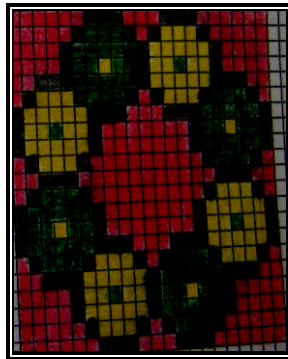
Desen 1.13

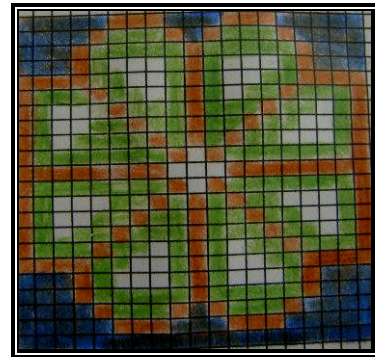
Desen 1.14.

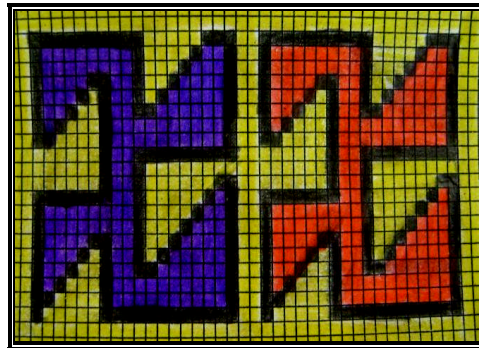
Desen 1.15

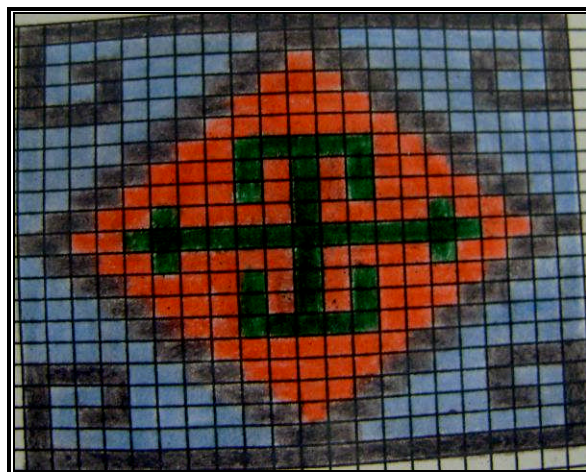
Desen 1.16

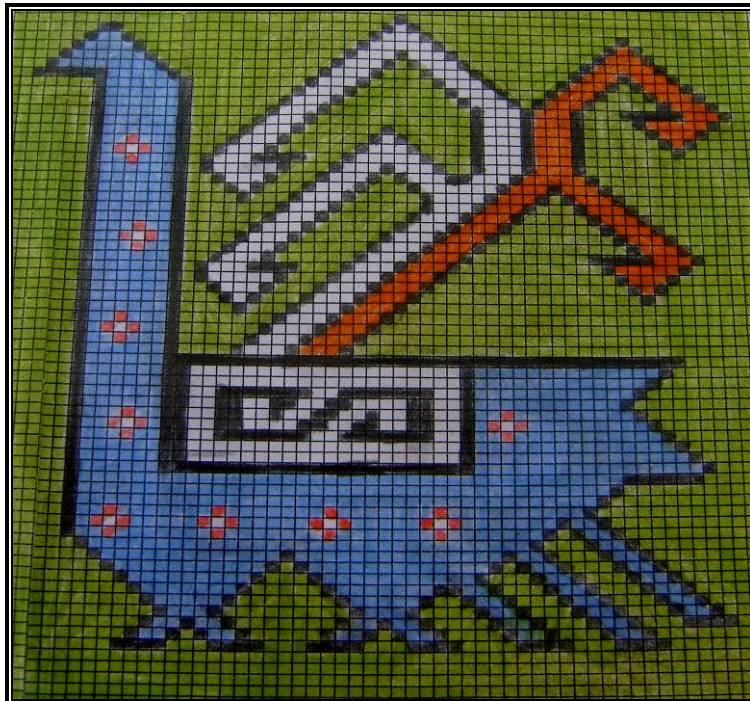
Desen 1.17

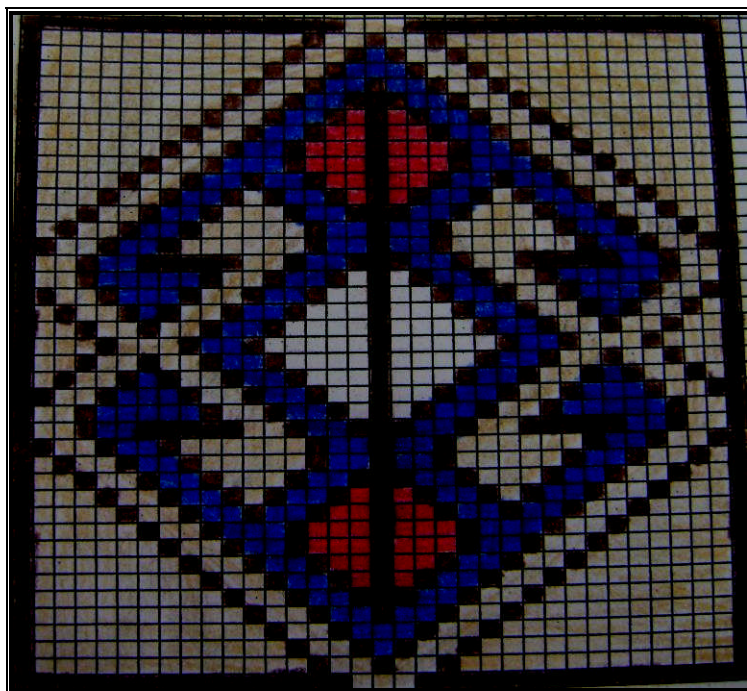
Desen 1.18

Desen 1.19

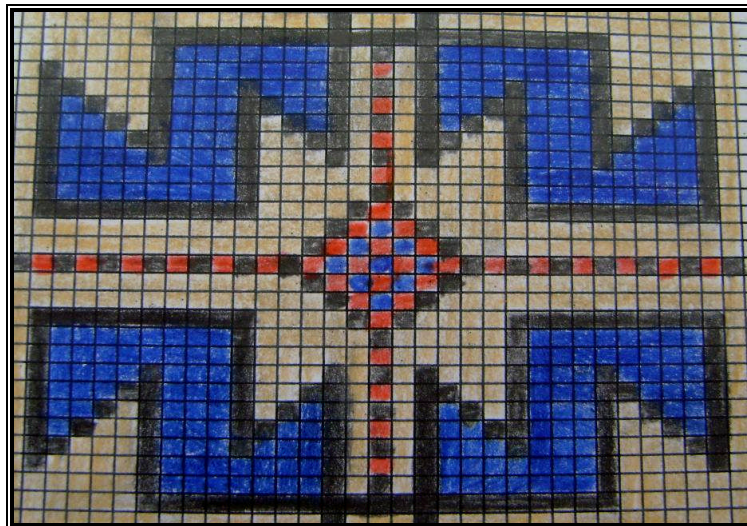
Desen 1.20

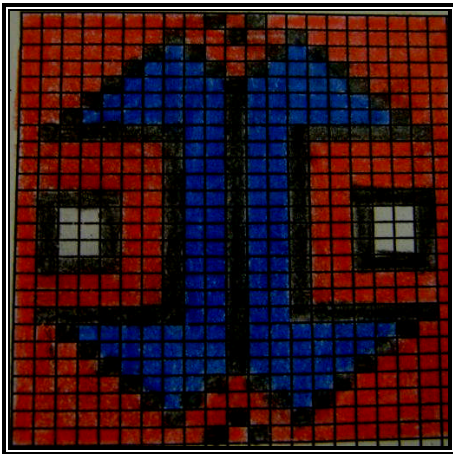
Desen 1.21

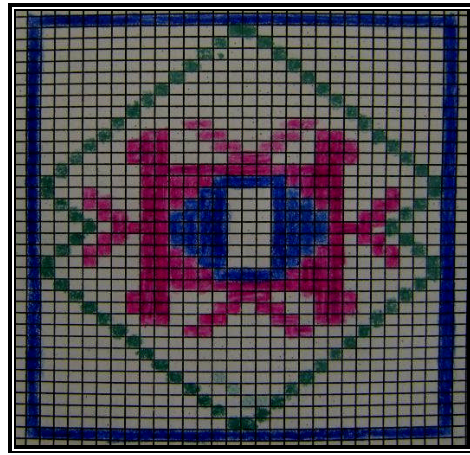
Desen 1.22

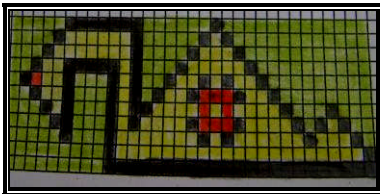
Desen 1.23

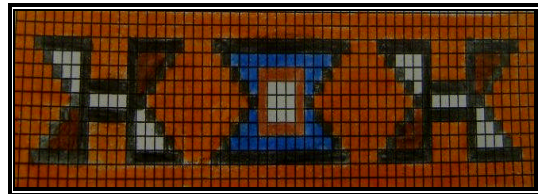
Desen 1.24

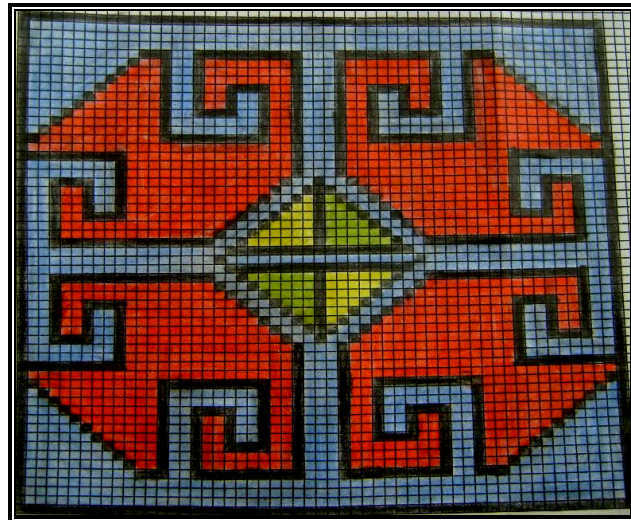
Desen 1.25.

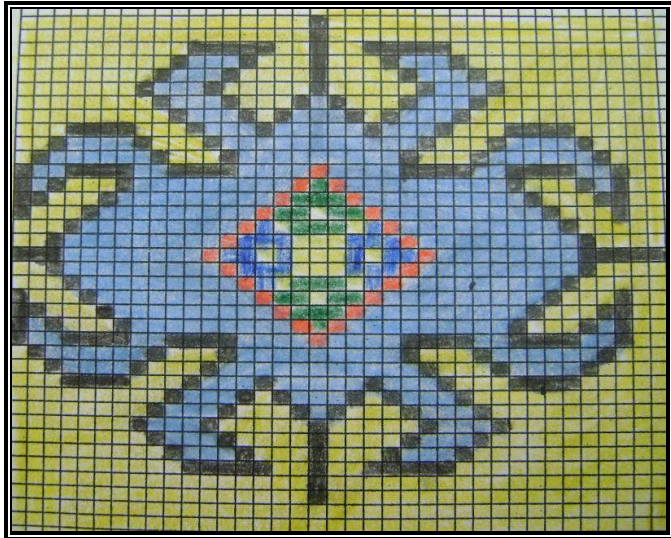
Desen 1.26

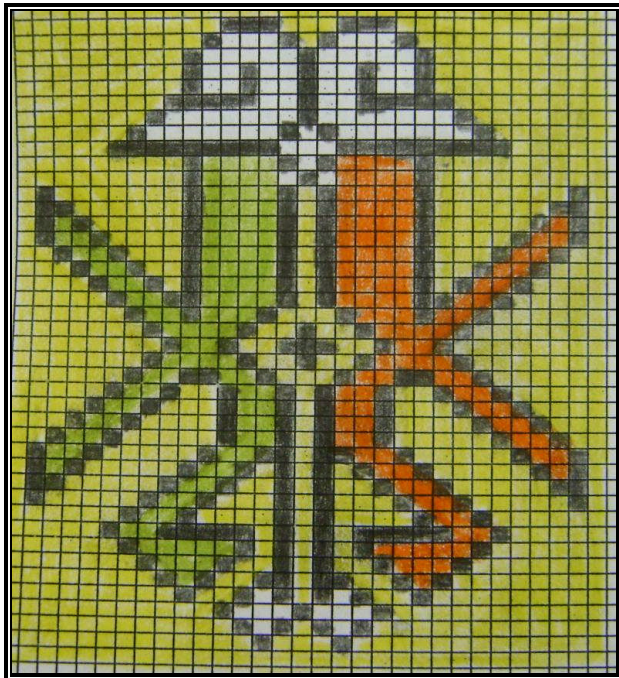
Desen 1.27.

Desen 1.28

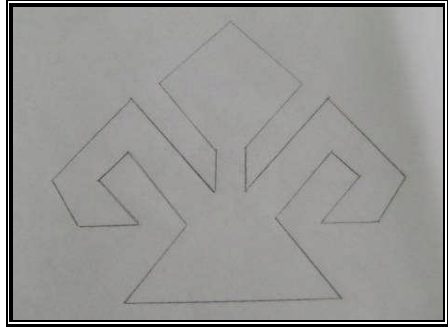
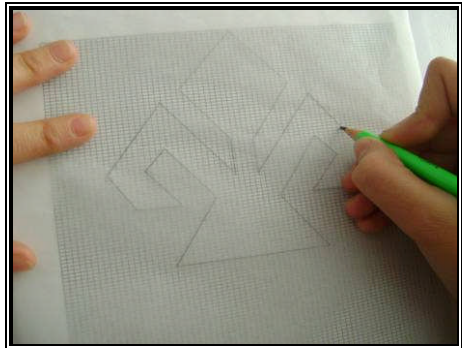
Desen 1.29

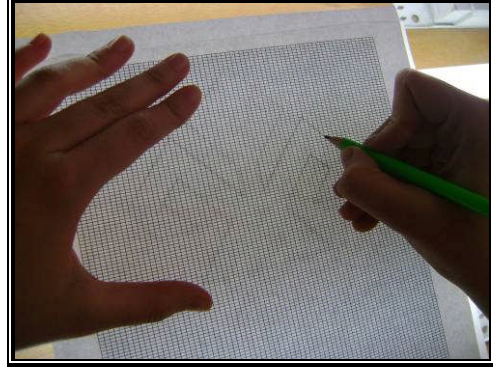
Desen 1.30

UYGULAMA FAALİYETİ

Aşağıda motifi milimetrik kâğıda çizerek dokumaya hazır hale getiriniz.

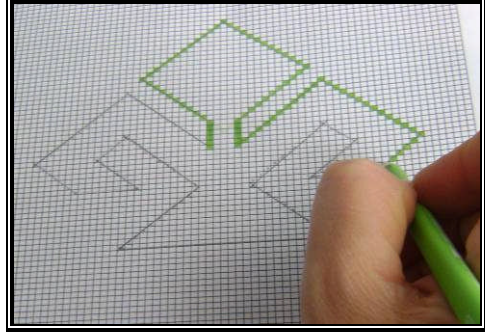
İşlem Basamakları	Öneriler
<ul style="list-style-type: none">➤ Çalışma ortamınızı hazırlayınız	<ul style="list-style-type: none">➤ Aydınlık ve düzenli olmasına özen gösteriniz.
<ul style="list-style-type: none">➤ Çizim için gerekli olan renkli kalem, parşömen kâğıdı, milimetrik kâğıt, ışıklı masa hazırlayınız.	 <p>Resim 1.1.</p>
<ul style="list-style-type: none">➤ Motif seçiniz➤ Seçtiğiniz motifi parşömen kâğıdına çiziniz.	 <p>Desen 1.31.</p>
<ul style="list-style-type: none">➤ Parşömen kâğıdından ışıklı masa yardımı ile milimetrik kâğıd üzerine çiziniz.	 <p>Desen 1.32.</p>

- Motif özelliklerine ve boyutlarına dikkat ederek çiziniz.

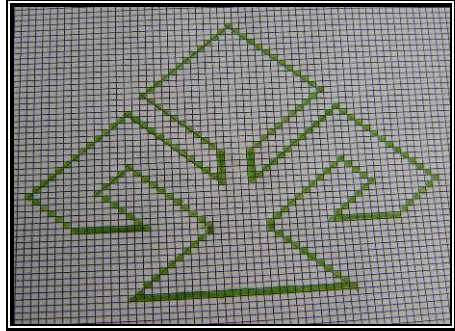
Desen 1.33

- Kareleri doldurarak sınırlarını belirleyiniz.

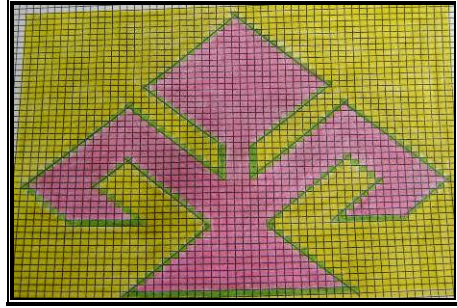
Desen 1.34

- Motifi renkli olarak çiziniz.

Desen 1.35

- Motif özelliğine uygun olarak kareleri renkli boyayınız.
- Dokumaya hazır hale getiriniz.

Desen 1.36

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Aşağıdaki cümlelerin başında boş bırakılan parantezlere, cümlelerde verilen bilgiler doğru ise D, yanlış ise Y yazınız.

1. (...) Motifler bir iletişim gereksinimi olarak sembollerden türemiş ve karşılıklı anlaşılma amacına dönüktürler
2. (...) Motifler küçük karelerden(benek) başlar, madalyon gibi oldukça büyük şekillere kadar değişkenlik gösterir.
3. (...) Motif tüm halı ya da kilim gibi dokumalarda kullanılmaz.
4. (...) Selvi ve simgesel tarzdaki hayat ağacı, edebi hayat ve ölümden sonra dirilmeyi, öbür dünyadaki hayatı temsil eder.
5. (...) Türk El sanatları içerisinde, önemli bir yer tutan Halı ve Kilim gibi dokuma türlerinde, desenin ayrı bir önemi yoktur.
6. (...) Çeşitli yörelerdeki geleneklerin birbirinden farklı oluşu ile sosyal ve kültürel yapıdaki farklılıklar halı sanatına desen yönünden çeşitlilik kazandırmaz.
7. (...) Renklerin uyumlu kullanılmasıyla renk uyumu oluşur
8. (...) Desenler milimetrik kağıda çizilir.

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları faaliyete geri dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru ise bir sonraki öğrenme faaliyetine geçiniz.

ÖĞRENME FAALİYETİ-2

AMAÇ

Motiflerden faydalanılarak kompozisyon oluşturma bilgisine sahip olacaksınız

ARAŞTIRMA

- Motiflerin, desenlerin, anlam ve özelliklerini araştırınız.
- Topladığınız bilgileri ve dokümanları rapor haline getiriniz.
- Atölyede öğrendiğiniz bilgiler doğrultusunda, desenler hazırlayınız.
- Desenleri kompozisyon haline getiriniz.

2. DESENDE KOMPOZİSYON BİLGİSİ

2.1. Kompozisyon

Sanat ürününü, oluşturan öğelerin, belirli düzen bağıntıları içinde bir araya getirilmesi sonucu ortaya çıkan yapıttır. Halı Deseni de motiflerin, belirli bir düzen bağıntıları içerisinde bir araya getirilmesi sonucunda oluşmuş bir kompozisyonudur.

2.2. Kompozisyon İlkeleri

Hangi amaçla olursa olsun bütün biçimlendirme çalışmalarının sonunda, ortaya konulmuş olan kompozisyonların şu yedi öğeyle kurulu olduğu söylenebilir.

- Çizgi (eğri ya da doğru)
- Biçim (Şekil, Form)
- Yönler (yatay, dikey, eğik)
- Büyüklük - küçüklük, genişlik – darlık
- Renk
- Ton dereceleri (açık, orta, koyu tonlar)

Yukarıda verilen öğeler kompozisyonun maddi öğeleridir.

2.2.1 Yönlere (Yatay, Dikey, Eğik)

Gerekli çizgileri, gerek kompozisyonu oluşturan motifler, konumları ile bazı yönleri gösterirler. Motiflerin yerleştirilmesinde izlenen çizgi olarak açıklanabilecek yön'ün tasarımlarda önemi büyüktür. Kompozisyonu oluşturan motiflerin konumları yatay, dikey ya da ikisi arasında birçok ara eğik yönlerde olur.

Birbirine paralel çizgiler izleyen motifler, su ya da **bordür** denilen kalın ya da ince süslemeleri oluşturur. Aynı yönde yerleştirilmiş motifler çoğu zaman monotonluk ve sıkıcılık etkisi verir. Motifler değişik yönlerde yerleştirilerek süslemeye hareketlilik ve ilgi çekicilik kazandırılmalıdır.

2.2.2. Büyüklük ,Küçüklük, Genişlik, Darlık:

Kompozisyonu oluşturan motiflerin büyüklük – küçüklük, genişlik – darlıklarda kullanılacak yere ve teknik özelliklere göre düzenlenmelidir.

Motifin büyük – küçük olarak görüntüsünü ayarlar.

2.2.3. Tekrar

Motif ve motif kümelerinin biçim, ölçü ve renk bakımından aynı ya da yakın olarak birden fazla sayıda kullanılması tekrar'I oluşturur.

Tekrar'ın üç türü vardır.

- **Tam Tekrar:** Biçimlerin büyüklük, biçim, renk, ton derecesi ve dokularının bütünüyle aynı olmasına ve bunların eşit aralık ve aynı yönde kullanılması ile **tam tekrar** elde edilir.
- **Tekrar :** Biçimlerin büyüklük, biçim, renk, ton derecesi ve dokularının bütünüyle aynı olmasına karşılık aralık ya da yönlerin değişik olarak yerleştirilmesi ile **tekrar** elde edilir.
- **Değişken Tekrar:** Birbirinden ayrı olmakla birlikte aralarında küçük farklar olan biçimlerin bir arada yerleştirilmesi ile ortaya çıkan tekrara **değişken tekrar** denir.

2.2.4. Aralıklı Tekrar

Birden fazla motif ya da biçim, belirli aralıklarla birbiri ardınca yerleştirilirse **aralıklı tekrar** ortaya çıkar

2.2.5. Uygunluk

Biçimlerin arasında ortak ya da yaklaşık tarafların bulunmasına denir.

2.2.6. Zıtlık

Motifler arasında biçim büyüklük renk ton derecesi doku, yön ve aralık gibi özelliklerden herhangi birisi bakımından ortaklık ya da yakınlık olmazsa, bunlar arasında ilgi kurmak güçleşir. Her biri diğerine yabancı ve ilgisiz kalır böylece biçimler arasında bir birlik kurulamayınca uyumsuzluk kargaşalık etkisi başlar düzensizlik etkisi doğuran bu durum zıtlıktır.

2.2.7. Koram

İki zıt ucu uygun basamaklarla birbirine bağlayan iki uç arasında bir düzene bağlı olarak geçiş sağlayan düzenlemeye koram denir

2.2.8. Egemenlik

Bir kompozisyonda kararlı bir dengenin bulunması için biçim, büyüklük, renk, ton derecesi ve doku gibi öğeler bakımından kompozisyonu oluşturan motif ya da motifler grubunun diğerlerine egemen olması üstün gelmesi aranır

2.2.9. Denge

Bir kompozisyonu oluşturan motifler, renkleri, ton dereceleri, dokuları, yönleri, aralıkları ve büyüklükleri bakımından karşılaştırıldıklarında genel bir denge hissedilmelidir. Bir kompozisyonu üzerinde dengesizlik oluşturan kısımların yeri, rengi, ton derecesi, dokusu, yön aralığı, büyüklüğü gerektiği kadar değiştirilmeli ya da diğer boşluklara denge sağlayıcı yani motifler yerleştirilmelidir

2.2.10. Birlik

Türlü motiflerin bir araya gelerek dengeli bir bütün oluşturmaları ile birlik doğar. Birbirine zıt motifler dahi bir kompozisyon oluşturlarken bir uyuşma ve düzen içinde olmalıdır.

2.3. Dokumalardan Birebir Kompozisyonunu Oluşturma

Daha önce dokunmuş olan bir dokumanın boyutları, desen özellikleri, kullanılan renklerde herhangi bir değişiklik yapmadan, motifler kullanarak özgün bir tasarım hazırlayarak kompozisyon oluşturma.

2.4. Özgün Kompozisyon Oluşturma

Özellikle, farklı yörelerin dokuma motiflerinde, belirli bir modernizasyon ve Stilizasyon işlemi gerçekleştirerek veya tamamen özgün bir tasarım hazırlayarak kompozisyon oluşturma.

2.5. Fotoğraf Kompozisyonu Desen Kâğıdına Geçirilmesi

Fotoğraftaki desenini kalitesi ve ebadı tam olarak biliniyorsa, aşağıdaki yöntem ile deseni, desen kâğıdına büyük oranda doğru olarak geçirebiliriz.

Örnek I:

Fotoğrafın eni: 15 cm, boyu: 25 cm

Fotoğrafın eni içindeki desen kalitesi: 40 x 40

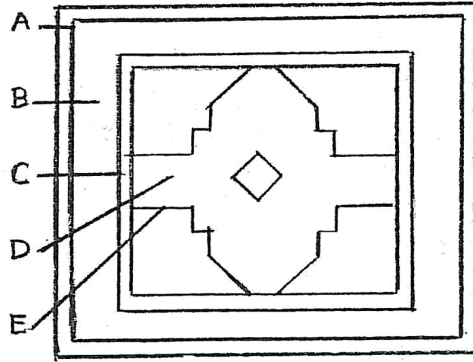
Fotoğrafta dokumanın ebadı: 200 x 300 cm

A=0,5cm

B=1,1cm

C=0,8cm

(Bu ölçüler fotoğraftaki kısımların cetvel ölçümü ile bulunmuştur.)

Çizim 2.1.

Önce desen kâğıdının hesaplanması için toplam çözgü teli ve toplam atkı sıra sayıları bulunur.

$$\begin{array}{r} 10 \text{ cm de} \quad 40 \text{ çözgü teli} \\ 200 \text{ cm de} \quad \quad \quad x \\ \hline \frac{200 \times 40}{10} = 800 \text{ Toplam çözgü teli} \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 10 \text{ cm de} \quad 40 \text{ atkı sırası} \\ 300 \text{ cm de} \quad \quad \quad x \\ \hline \frac{300 \times 40}{10} = 1200 \text{ Toplam atkı sırası} \end{array}$$

Desen kâğıdı 800 toplam çözgü teli ve toplam 1200 atkı sırasına göre hazırlanır.

$$\begin{array}{r} 15 \text{ cm de} \quad 800 \text{ toplam \u00e7\u00f6zg\u00fc teli bulunuyorsa} \\ 0,5 \text{ cm de(A)} \quad x \\ \hline \frac{0,5 \times 800}{15} = 26.6 = 27 \text{ \u00c7\u00f6zg\u00fc teli (A) geni\u015fli\u011finde bulunur.} \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 15 \text{ cm de} \quad 800 \text{ toplam \u00e7\u00f6zg\u00fc teli bulunuyorsa} \\ 1,1 \text{ cm de (B)} \quad x \\ \hline \frac{1.1 \times 800}{15} = 58.6 = 59 \text{ \u00c7\u00f6zg\u00fc teli (B) geni\u015fli\u011finde bulunur.} \end{array}$$

\u00c7\u00f6zg\u00fc y\u00f6n\u00fcndeki (A) ve (B) geni\u015flikleri i\u00e7in kullanılan y\u00f6ntem C. D. E. geni\u015fliklerinin saptanmas\u0131 i\u00e7inde uygulan\u0131r. Kalitedeki \u00e7\u00f6zg\u00fc teli ve atk\u0131 sar\u0131s\u0131 e\u015fit oldu\u011fu i\u00e7in (40 x 40) yatay geni\u015flikler say\u0131larak aynen bulunabilir.

Atk\u0131 ve \u00e7\u00f6zg\u00fc say\u0131lar\u0131 e\u015fit olmayan \u00f6rne\u011fin: 26 x 33 kaliteler dikd\u00f6rtgenler \u015feklindeki (10) lu k\u00e2\u011f\u0131tlara \u00e7izildikleri i\u00e7in kareleri sayarak aktaramay\u0131z. Daha \u00f6nce \u00e7\u00f6zg\u00fc tellerinde bulundu\u011fumuz geni\u015flikleri cetvel ile \u00f6l\u00e7erek yatay bord\u00fcre ta\u015f\u0131r\u0131z. (10) lu k\u00e2\u011f\u0131tlarda sayarak geni\u015flik aktar\u0131m\u0131 bas\u0131k bord\u00fcr \u00e7izimine neden olur.

B\u00f6l\u00fcme y\u00f6ntemiyle ana hatları belli olan desen \u00e7izimi, b\u00f6l\u00fcnmelerin \u00e7o\u011falt\u0131lmas\u0131yla daha da kolayla\u015f\u0131r.

Uygulamaların artması sonunda Desinat\u00f6r bu y\u00f6ntemi terk ederek foto\u011fraftaki deseni desen k\u00e2\u011f\u0131d\u0131na direkt olarak aktarabilir.

Foto\u011fraftaki desenin kalitesi ve ebad\u0131 tam olarak bilinmiyorsa foto\u011fraftaki desenini desen k\u00e2\u011f\u0131d\u0131na aktar\u0131m\u0131 aynen olmaz.

\u00c7izilmesi istenen desen, ebad\u0131na g\u00f6re farklılık olabilir. Bu durumda dokumanın enindeki (yukardan uygulanana y\u00f6ntem ile) geni\u015flikler yani \u00e7\u00f6zg\u00fc tel say\u0131lar\u0131 bulunabilir. Desenin dikey tarafındaki uzunluklar yani atk\u0131 sıralarındaki b\u00f6l\u00fcmler ve motifler, desen k\u00e2\u011f\u0131d\u0131na foto\u011fraf\u0131na alabildi\u011fince ba\u011fl\u0131 kal\u0131narak \u00e7izilebilir.

Not: \u00d6rnekte verilen desene 1/4 raport oldu\u011fu i\u00e7in desenin 1/4' \u00fc \u00e7izmek ve renklendirmek yeterlidir.

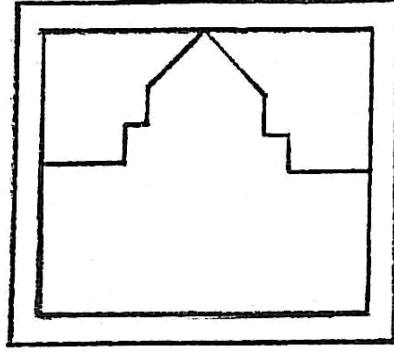
\u00d6rnek:

Foto\u011frafin eni 12 cm boyu 20 cm
 Foto\u011frafin i\u00e7indeki desen kalitesi 26 x 33
 Foto\u011frafin dokuma ebad\u0131: 150 x 225 cm
 10 cm de 26 \u00e7\u00f6zg\u00fc teli
 150 cm de x

$$\frac{150 \times 26}{10} = 390 \text{ toplam \u00e7\u00f6zg\u00fc teli}$$

10 cm de 33 atkı sırası
225 cm de x

$$\frac{225 \times 33}{10} = 742 \text{ toplam atkı sırası}$$

Çizim 2.2

A=0,8cm B=0,9cm
12 cm de 390 toplam çözü teli bulunursa
0,8 cm de x

$$\frac{0,8 \times 390}{15} = 26 \text{ Çözü teli (A) genişliğinde bulunur.}$$

12 cm de 390 toplam çözü teli bulunuyorsa
0,9 cm de x

$$\frac{0,9 \times 390}{12} = 30 \text{ Çözü teli (B) genişliğinde bulunur.}$$

Desenin dikey yönündeki diğer genişliklerde aynı yöntem ile bulunur. Desenin yatay yönündeki diğer genişlikler bulunması için önce bordür genişlikleri bulunur. (Kullanılan desen kâğıdı 10'lu olduğu için önceden bulunan dikey bordür genişliği cm olarak yatay bordüre aktarılır.)

Bordürdeki kısımların toplam atkı sırasından çıkartılması ile zemindeki uzunluk bulunur. Bu alanda ki motiflerin yerlerinin bulunmasında da yukarda ki yöntem uygulanır. Orantılarda toplam çözü teli sayısı yerine toplam atkı sıra sayısı alınır.

Not: Örnekte verilen desen ½ raport olduğu için desenin ½ sini çizmek ve renklendirmek yeterlidir.

2.6. Dokumalardan Birebir Kompozisyon Örnekleri

Resim 2.1: Vakıflar halı müzesi İstanbul, Konya

Desen 2.1: Vakıflar halı müzesi İstanbul, Konya

Resim 2.2: Vakıflar halı müzesi İstanbul, Konya

Desen 2.2: Vakıflar halı müzesi İstanbul, Konya

Resim 2.3: Milas, Muğla

Desen 2.3: Milas, Muğla

Resim 2.4: Milas, Muğla

Desen 2.4: Milas, Muğla

Resim 2.5: Türk ve İslam eserleri müzesi. Uşak

Desen 2.5: Türk ve İslam eserleri müzesi. Uşak

Resim 2.6: Ezine, Çanakkale

Desen 2.6: Ezine, Çanakkale

Resim 2.7: Karakeçili, Kütahya

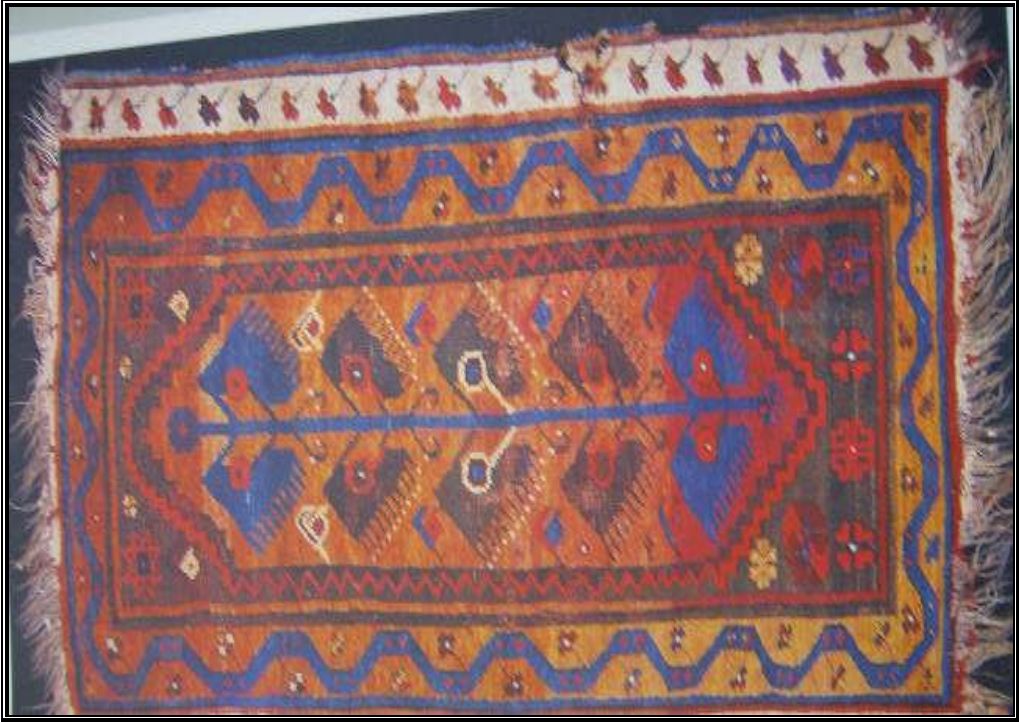
Desen 2.7: Karakeçili, Kütahya

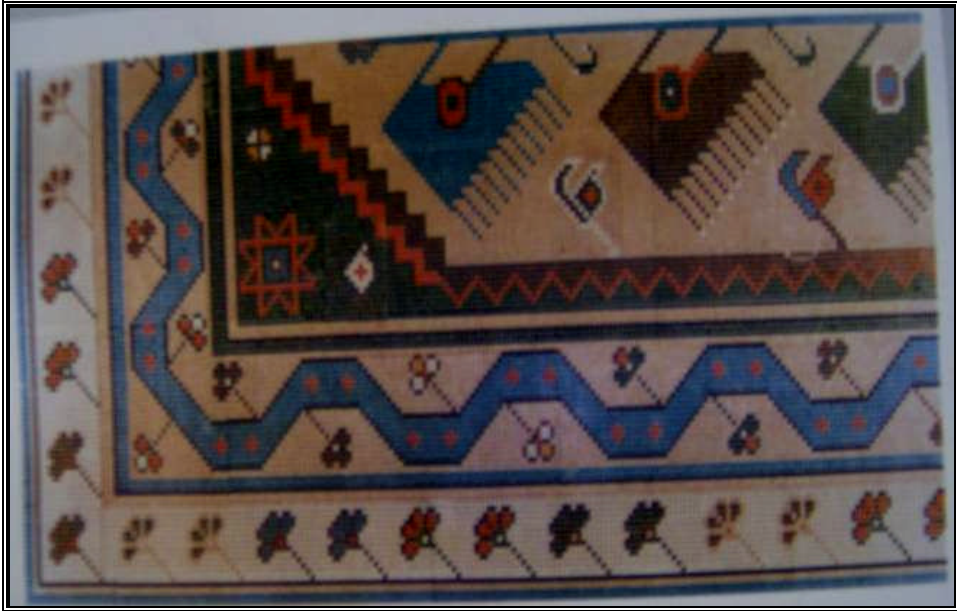
Resim 2.8: Bergama, İzmir

Desen 2.8: Bergama, İzmir

Resim 2.9: Antalya müzesi, Fethiye-Muğla

Desen 2.9: Antalya müzesi, Fethiye-Muğla

Resim 2.10: Karakeçili, Kütahya

Desen 2.10: Karakeçili, Kütahya

Resim 2.11: Antalya, Döşemealtı

Desen 2.11: Antalya, Döşemealtı

Resim 2.12: Bergama, İzmir

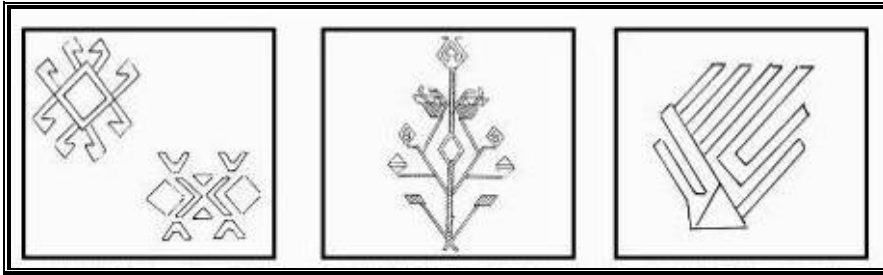

Desen 2.12: Bergama, İzmir

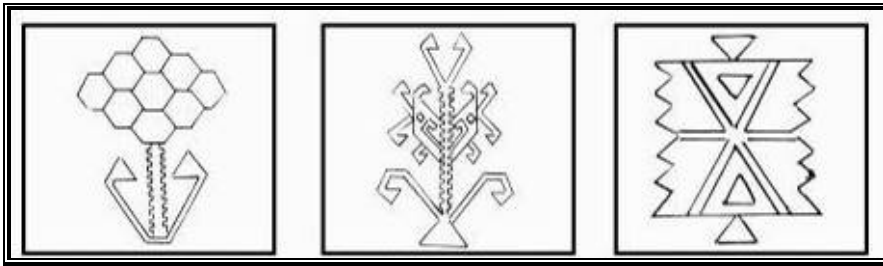
2.7. Karışık Motiflerle Kompozisyon Oluşturma

Resim 2.13.

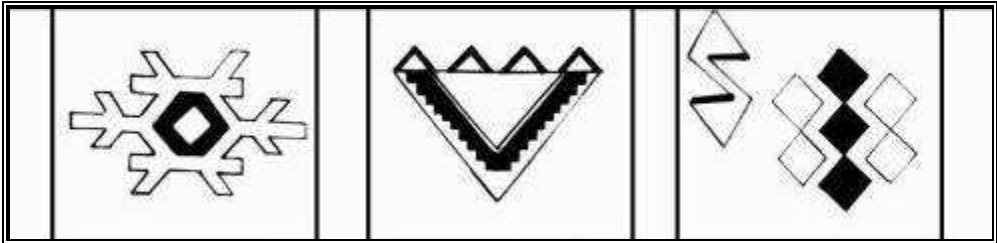
Desen 2.13: Akrep- hayat ağacı-kuş motifleri

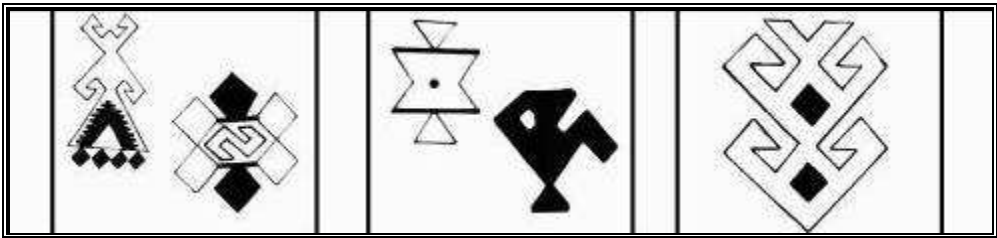
Desen 2.14: Çiçek-bereket-küpe motifleri

Resim 2.14.

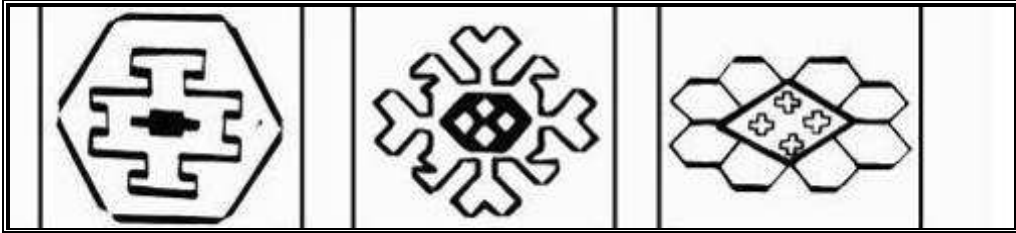
Desen 2.15: Pıtrak-muska-çengel-çiçek motifleri

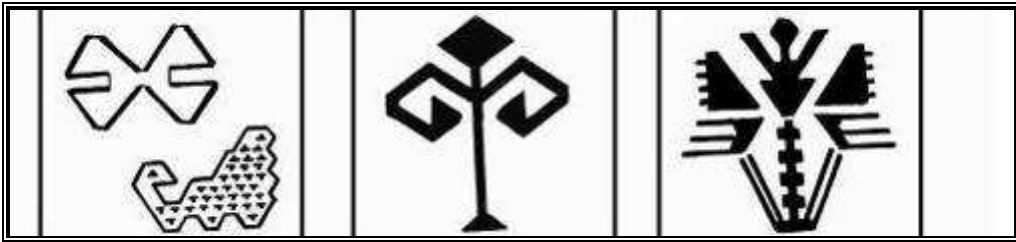
Desen 2.16: Çiçek-yıldız-ibrik-elibelinde motifleri

Resim 2.15.

Desen 2.17: Nazarlık- pıtrak- çiçek motifleri

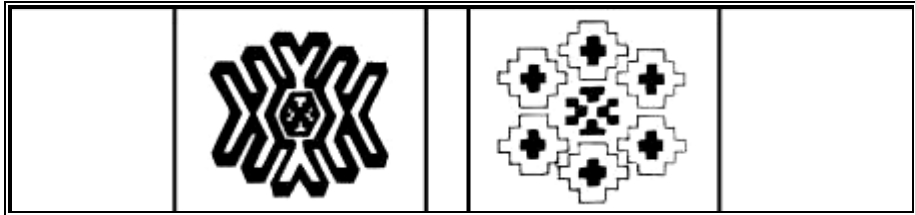
Desen 2.18: Bulut- ejder-elibelinde-küpe motifleri

Resim 2.16.

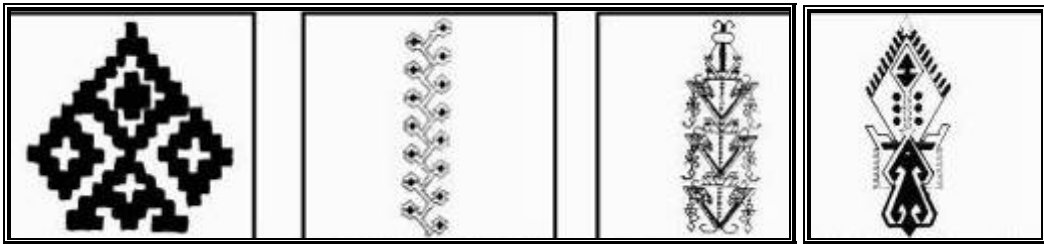
Desen 2.19: Suyolu-su -kuş motifleri

Desen 2.20: Pıtrak-çiçek motifleri

Resim 2.17.

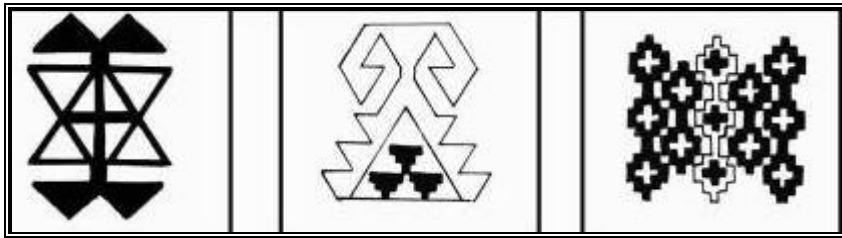
Desen 2.21: Elibeline-hayatağacı-bereket-başak-kandil motifleri

Resim 2.18.

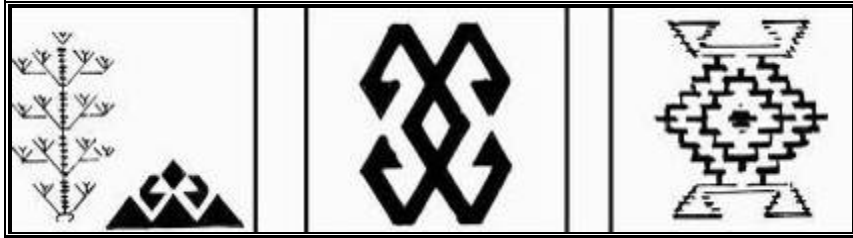
Desen 2.22: Altınbaşmsuyu-Saçbağı-akrep motifleri

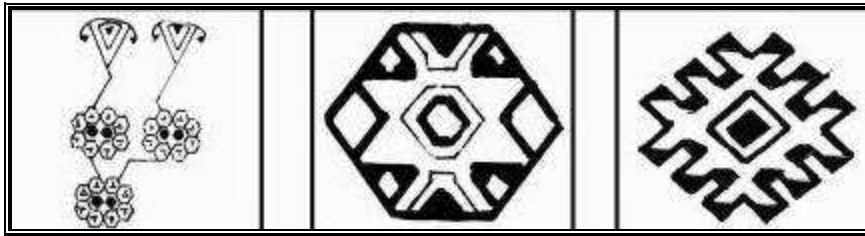
Desen 2.23:Kuş- elibelinde- göz motifleri

Resim 2.19.

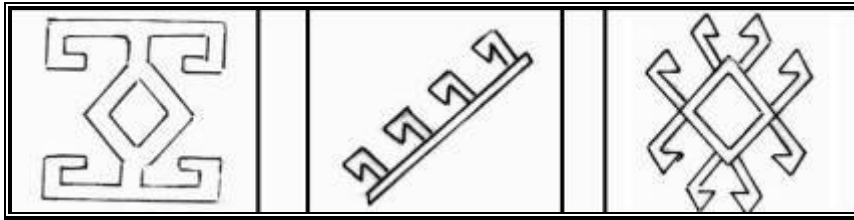
Desen 2.24: Hayatağacı-elibelinde-bereket-göz ibrik motifleri

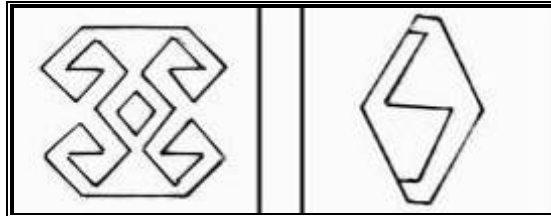
Desen 2.25: Bereket-yıldız-pıtrak-gelinağlatan motifleri

Resim 2.20.

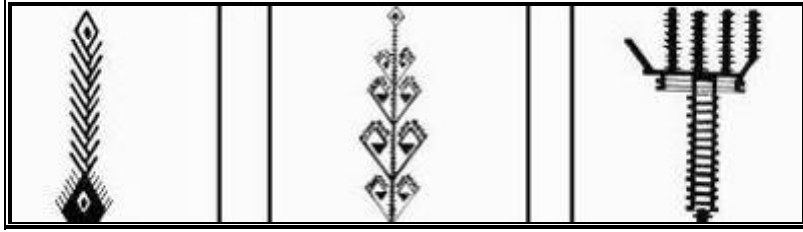
Desen 2.26: Koçboynuzu-canavarayağı-akrep motifleri

Desen 2.27: Bereket-aşk birleşim motifleri

Resim 2.21.

Desen 2.28: Başak-hayatağacı- hayatağacı –el motifleri

Desen 2.29: Çiçek-hayatağacı- elibeline-bereket motifleri

UYGULAMA FAALİYETİ

Aşağıda kompozisyon özelliklerini araştırınız.

İşlem Basamakları	Öneriler
➤ Bulduğunuz bölgede dokuma atölyelerini geziniz.	➤ Yanınızda fotoğraf makinesi ve defter, kalem bulundurunuz.
➤ Dokumalardaki motifleri ve anlamlarını araştırınız.	➤ Doğru bilgi edininiz.
➤ Dokumalarda kompozisyon özelliklerini araştırınız.	➤ Fotoğraflarını çekiniz.
➤ Bulduğunuz dokumaların fotoğraflarını çekiniz	➤ Fotoğrafların net olmasına dikkat ediniz
➤ Motiflerini yakından çekiniz.	➤ Fotoğrafların net olmasına dikkat ediniz.
➤ Motifleri milimetrik kâğıda dökünüz. ➤ Karelerin tam ve motif özelliklerine uygun çiziniz.	➤ Renklerin desene uygun olmasına dikkat ediniz.
➤ Motiflerden faydalanarak özgün kompozisyon hazırlayınız	➤ Kompozisyon özelliklerine dikkat ediniz.
➤ Dosya haline getirerek arkadaşlarınızla yaptıklarınızı paylaşınız	➤ Temiz ve düzenli olmasına dikkat ediniz.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Aşağıdaki cümlelerin başında boş bırakılan parantezlere, cümlelerde verilen bilgiler doğru ise D, yanlış ise Y yazınız.

1. (...) Halı Deseni de motiflerin, belirli bir düzen bağıntıları içerisinde bir araya getirilmesi sonucunda oluşmuş bir kompozisyonudur
2. (...) Kompozisyonu oluşturan motiflerin büyüklük – küçüklük, genişlik – darlıklarında kullanılacak yere ve teknik özelliklere göre düzenlenmelidir
3. (...) Motif ve motif kümelerinin biçim, ölçü ve renk bakımından aynı ya da yakın olarak birden fazla sayıda kullanılması değişken tekrarı oluşturur.
4. (...) İki zıt ucu uygun basamaklarla birbirine bağlayan iki uç arasında bir düzene bağlı olarak geçiş sağlayan düzenlemeye koram denir
5. (...) Türlü motiflerin bir araya gelerek dengeli bir bütün oluşturmaları ile denge doğar
6. (...) Özellikle, farklı yörelerin dokuma motiflerinde, belirli bir modernizasyon ve Stilizasyon işlemi gerçekleştirerek veya tamamen özgün bir tasarım hazırlayarak kompozisyon oluşturmaya özgün kompozisyon denir.

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları faaliyete geri dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru ise “Modül Değerlendirme”ye geçiniz.

MODÜL DEĞERLENDİRME

Modül ile kazandığımız bilgileri, aşağıdaki soruları doğru veya yanlış olarak cevaplandırarak değerlendiriniz.

Aşağıdaki cümlelerin başında boş bırakılan parantezlere, cümlelerde verilen bilgiler doğru ise D, yanlış ise Y yazınız.

1. (...) Ağaç motifleri, Selvi, Salkım söğüt, Palmiye, Hayat ağacı motiflerinden oluşur.
2. (...) Çengel bazı yörelerde çakmak, eğri ala, balık, küçük kare balık, olarak adlandırılırılmaz.
3. (...) Bir elin parmaklarının toplam sayısı olan beş, kötü gözü önleme olarak inanılır.
4. (...) El dokusu halı ve kilimlere kendine has bir şekil bir renk, bir dil veren desenin renk ve motiflerin olmadığı yerde, yapılan bir eserin basit bir eşyadan farkı olmayacak demektir
5. (...) Desen yapılması istenen halının, daha önceden düşünülerek kalitesine uygun olarak çizilmiş milimetrik kareli kâğıtların renkli plan şeklinde hazırlanmış resimlerine denir
6. (...) Renk çemberi incelendiğinde yeşil, turuncu ve mor üç temel renk olduğu ortaya çıkar.
7. (...) Bütünleyici renkler, eşit oranlarda karıştırıldığında Renksizlik (gri) veren, yani birbirinin rengini gideren renklerdir.
8. (...) Halı Deseni de motiflerin, belirli bir düzen bağıntıları içerisinde bir araya getirilmesi sonucunda oluşmuş bir kompozisyonudur.
9. (...) Birden fazla motif ya da biçim, belirli aralıklarla birbiri ardınca yerleştirilirse aralıklı tekrar ortaya çıkar
10. (...) Fotoğraflardan desen çıkartılmaz.

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları faaliyete geri dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru ise bir sonraki modüle geçmek için öğretmeninize başvurunuz.

CEVAP ANAHTARLARI

ÖĞRENME FAALİYETİ-1'İN CEVAP ANAHTARI

1	D
2	D
3	Y
4	D
5	Y
6	Y
7	D
8	D

ÖĞRENME FAALİYETİ-2'NİN CEVAP ANAHTARI

1	D
2	D
3	Y
4	D
5	Y
6	D

MODÜL DEĞERLENDİRME'NİN CEVAP ANAHTARI

1	D
2	Y
3	D
4	D
5	D
6	Y
7	D
8	D
9	Y
10	Y

KAYNAKÇA

- ERBEK Güran **Anadolu Motifleri Sergisi**. İzmir Alman Kültür Merkezi
- TURKISH HAND WOVEN CARPETS, **T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı**. ANKARA, 1988
- KILIÇKAN Hüseyin, **Tarih Boyunca Bezeme Sanatı Ve Örnekleri**, Taç Yayınevi, İstanbul